

İRIFAN

№ 64 Mart 2012 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

GÖZƏL İNSAN OLA BİLMƏK



İRFAN

Mart/2012/№:64
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpəkyolu MMC

Redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul katib:
Elşən RZAYEV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Seyid Camal ƏZİMBƏYLİ
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Kompyuter dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV
Copyright 2011 © All Rights Reserved
Created and supported by "İrfan"

Foto:
«İRFAN»

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 35 AZN
Xarici ölkələr üçün 60 Avro

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfandergisi@yahoo.com

Abunə və reklam işlərindən məsul:
Elşad KƏRİMLİ
Tel: 050 379 01 79

**Şikayət və təklifləriniz üçün
bu nömrəyə müraciət edə bilərsiniz**

Jurnalın materiallarından istifadə edərkən istinad
zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Əziz Oxucu!

Təbiətin yenidən canlandığı, həyatın tərəvətləndiyi, xoş bir yaz ayında görüşünüze gəldik. Sizinlə birlikdə olmaqdan sevinc duyuruq. Artıq 2012-İrfan Abunə Kampaniyası da yekunlaşmaq üzrədir. Hər il oxucularımızın sayının artdığını qürurla söyləmək bizə fərqli həyəcan verir. Sizdən gələn xoş xəbərlər, redaksiyamıza ünvanladığınız sevgi dolu oxucu məktubları çıxdığımız bu yolda bizə dəstək olur, yeni uğurlara əzmimizi artırır. Bunun üçün ilk növbədə hər birinizə təşəkkür edirik. Qeyd etdiyimiz kimi abunə kampaniyasının son ayındayıq. Elə isə tərəddüd edənlərə səslənirik: **Haydı, İrfan ailəsinə qoşulun!**

Jurnalımızın bu sayında "Gözəl İnsan" olmaq, insanın dəyəri, insanca yaşamaq mövzusunu işləməyə çalışdıq. Bəşəriyyətə töhfələr verən bir insan kimi yaddaşlarda əbədi qalmağın sirri nədir? Dünyada və axirətdə xoşbəxt olmaq üçün necə yaşamalıyıq? Yaradan bizdən necə insan olmamızı istəyir? Bu sualları yenidən gündəməmizə daşımağa çalışdıq. Bu mənada "Onun istədiyi gözəl insan modeli olmaq" başlıqlı məqalədə gözəl insan və gözəl ailə nümunəsi kimi Hz. İbrahim və Hz. İmran ailəsinin özünəxas keyfiyyətlərini oxuyacaqsınız. "Gözəl insan ola bilirikmi?" yazısında İslam şəxsiyyətini formalaşdırarkən insana əngəl olan maneələr haqda söhbət açıldı. "Hər şeydən əvvəl insan ol!" məqaləsi də ana mövzuda qələmə alınmış gözəl yazılardandır.

Əziz Oxucu!

Bildiyiniz kimi mart ayının 31-i azərbaycanlıların soyqırım gününün qeyd edildiyi bir gündür. Erməni vandallarının xalqımıza qarşı həyata keçirdiyi 1918-ci ilin mart hadisələrini unutmadıq. Unutmağa haqqımız da yoxdur. Çünki mənfur qonşularımız tarixən həmvətənlərimizə qarşı ağır cinayətlər işləmiş, hər fürsətdə onları insanca yaşamağa qoymamışlar. Yurdlarından didərgin salınmış, amansızca qətlə yetirilmiş qurbanlarımızı yad etməyə borcluyuq. Məhz bu baxımdan sizin üçün 2007-ci ildə Qubada tapılan və erməni zülmündən xəbər verən kütləvi məzarlığı tədqiq edən arxeoloji ekspedisiyanın rəhbəri, tarix elmləri namizədi *Qəhrəman Ağayevdən* müsahibə götürdük. Onu da diqqətinizə çatdırırıq.

"İrfan"nın səhifələrində oxuyacağınız "Bir yazının sirri", "Biz kimi aldadırıq", "Bərzəx aləmi", "Ölümü sevmək", "Əngəlsiz təhlükə - Televizor", "Təqva məktəbi", "Dərdimiz" kimi bir-birindən gözəl yazılar ürəyinizcə olacaqdır. Öz xüsusi dəst-xətti ilə seçilən möhtərəm yazar Osman Nuri Topbaşın qələmə aldığı "Haqq dostlarından örnəklər – Loğman Həkim" yazısının 2-ci hissəsini də sevə-sevə oxuyacağınıza inanırıq.

Sözü çox uzatmadan sizi İrfanla baş-baş qoyuruq. "İrfan"la irfana doğru!..

Hər Şeydən Əvvəl İnsan Ol!
Dr. Mehman İsmayılov

8

Bir Yazının Sirri
Eldar Kərimov

14

Ölümü Sevmək
Rüfət Şirinov

16

Təvazökar Bir Hafız
Lokman Helvacı

18

“Kəhf” Cüzləri Ənənəsi
Dr. Əhməd Niyazov

20

Biz Kimi Aldadıırıq?
Sərxan İsgəndərov

22

Dərdimiz
Salih Zeki Meriç

24

Təqva Məktəbi
Mübariz Əlioğlu

26

Bərzəx Aləmi
Arif Həşimov

36

Əngəlsiz Təhlükə Televizor
Hasan Enes Ünlü

38

Dərd Və Bələlərin Səbəbi Nədir?
Aqil Əliyev

40

Ömrünü Elmə Həsər Edən Bir Yetim
İbrahim Erol

42

Uşaqlara Gözəl Ad Vermək
Zəki Şahin

44

Müdrıklərdən Öyüdlər
Akif Hüseynli

45

Elimizə Novruz Gəlir
Pərvanə Əfəndiyeva

46

Orqan Və Toxumaların Transplantasiyası
Anar Qurbanov

48

Hikmət Lövhələri
Kamran Məmmədov

50

Həyat Dəftərindən
Ülvi Məmmədov

51

Xəbər

52

ONUN İSTƏDİYİ GÖZƏL
İNSAN MODELİ
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

3



GÖZƏL İNSAN
Ola Bilirikmi?
Elşən RZAYEV

6



HAQQ DOSTLARINDAN
HİKMƏTLƏR
LOĞMAN HƏKİM-2
Osman Nuri TOPBAŞ

28



Tarix elmləri
namizədi QƏHRƏMAN
AĞAYEV LƏ REPORTAJ

10





ONUN İSTƏDİYİ GÖZƏL İNSAN MODELİ

İslam dininin ən böyük hədəflərindən biri, hətta ən əhəmiyyətli insan inşasıdır. İslam gözəl insan yetişdirmək məktəbidir. İman gətirənlər hər gün beş vaxt namazın bütün rükətlərində “Aləmlərin Rəbbinə həmd olsun” deyərəkən bir daha ilahi tərbiyəyə təslim olduqlarını vurğulayırlar. Çünki Rəbb tərbiyə edən deməkdir. Bütün aləmləri, məxluqatı tərbiyə edən Uca Allah. Elə isə gözəl insan olmaq istəyən müsəlmanın ən əlamətdar vəsflərindən biri bu tərbiyəyə boyun əymək olmalıdır. Bunun nəticəsini Həzrət Peyğəmbərin dilindən belə oxuyuruq: *“Məni Rəbbim tərbiyə etdi və əxlaqımı gözəl qıldı.”*

İlahi əxlaqla əxlaqlanmaq insanı kamilləşdirərək **“gözəl insan”** zirvəsinə yüksəldir. İnsanın dəyəri məhz bu kriteriya ilə ölçülür. Elə isə ilahi əxlaq normativlərini haradan və necə öyrənəcəyik? Cavab sadədir: Quran və Sünnədən. Hz. Peyğəmbərin əxlaqı haqda soruşanlara Aişə ana-

mızın cavabı belə olmuşdu: “Siz heç Quran oxumursunuz? Onun əxlaqı Quran idi.” Düşünən insanlar üçün bu cümlə çox şey ifadə edir. Əgər ilahi əxlaqla əxlaqlanmaq istəyiriksə, bu əxlaqın sahibi tərəfindən göndərilən vəhyə bütün varlığımızla diqqət kəsilməliyik. Sadəcə özümüzü deyil, məsul olduğumuz ailə üzvlərimizi də bu istiqamətdə tərbiyələndirməyə çalışmalı, ortaya nümunəvi İslam ailəsi qoymalıyıq. Allah-Təala Qurani-Kərimdə bütün insanlara İbrahim və İmran ailəsini misal verir: **“Allah Adəmi, Nuhu, İbrahim ailəsini və İmran ailəsini aləmlər (məxluqat, insanlar, bəşər övladı) üzərində seçilmiş (üstün) etdi.”** (Ali-İmran, 33) Gəlin, qısa bir mütləq edək, onlar hansı səbəbdən aləmlərə üstün oldular? Əvvəlcə qeyd edək ki, ayədə adı zikr edilənlərin hər biri ilk növbədə Rəbbini tanımış, əmr və qadağanlarına boyun əymişlər. Bununla yanaşı hər biri özünəxas keyfiyyətlərlə seçilərək nümunəvi şəxsiyyət ortaya qoymuşdur.

İbrahim ailəsi:

Həzrət İbrahim bütün varlığıyla özünü Allaha təslim edərək, Onun yolunda canından, malından və övladından keçməyə razı olmuşdur. O ali peyğəmbərin bu vəsfi Qurani-Kərimdə belə təqdir olunur: **“...Həqiqətən, Biz onu dünyada seçkin qıldıq. Şübhə yoxdur ki, o, axirətdə də əməlisaleh olanlardandır. Rəbbi İbrahima : “(Əmrinə) təslim ol!” – dedikdə, o: “Aləmlərin Rəbbinə təslim oldum!” – deyə cavab vermişdi.”** (əl-Bəqərə, 130-131) Həzrət İbrahimin “Aləmlərin Rəbbinə təslim oldum” sözündə böyük bir təsmiliyyət müşahidə edirik. Heç bir şərt qoymadan, tərəddüd etmədən birbaşa təslim oldum deyə bilmək...

Belə bir peyğəmbərin, təsmiliyyət abidəsinin yetişdirdiyi **saleh övlad İsmayıl (ə.s)** da şübhə yoxdur ki, bu əxlaqdan nəсібini alacaqdı. Hələ gənc yaşlarında ilahi əmrlə atasının onu qurban etməyə apardığı bir zamanda göz görə-görə ölümə getmək ürək istər, hünər istər. Gənclik və gələcək xəyalları qurarkən, ömrün ən şirin çağında vəhyə boyun əyərək **“O əmr edibsə, yerinə yetirilməlidir”** deyib, özünü qurban etmək və könül xoşluğu ilə tərəddüd etmədən bıçağın altına yatmaq... Qurani-Kərimdə onun bu sədaqəti belə mədh edilir: **“(Ya Rəsulum!) Kitabda (Quranda) İsmayılı da yada sal! O öz vədinə sadıq və bir elçi, bir peyğəmbər idi.”** (Məryəm, 54)

Həzrət İbrahimin əməlisaleh xanımı **Həcər validəmiz** də İslam tarixində ilahi əmrə boyun əyməsi ilə yaddaşlara həkk

*İman gətirənlər hər gün beş vaxt
namazın bütün rükətlərində
“Aləmlərin Rəbbinə həmd
olsun” deyərkən bir daha ilahi
tərbiyəyə təslim olduqlarını
vurğulayırlar. Çünki Rəbb tərbiyə
edən deməkdir. Bütün aləmləri,
məxluqatı tərbiyə edən Uca
Allah. Elə isə gözəl insan olmaq
istəyən müsəlmanın ən əlamətdar
vəsfələrindən biri bu tərbiyəyə
boyun əymək olmalıdır.*

olmuşdur. İbn Abbasdan gələn bir rəvayətə görə südəmər körpəsi ilə ucsuz-bucaqsız Məkkə səhrasına tərk edilən Həcər anamız Hz. İbrahimin arxasınca səslənmişdi: **“Bizi burada qoyub getməyini Allah əmr edib?”** İbrahim (ə.s)-ın təsdiq ifadəsindən sonra da **“Elə isə Rəbbimiz bizi qoruyar, məhv etməz.”** cavabını vermişdi. (Buxari, Ənbiya, 9) Yenə eyni təvəkkül və təsmiliyyəti İsmayıl (ə.s)-ın qurban edilməsi səhnəsində də görürük. Yanına gəlib vəsvəsə verməyə çalışan şeytana **“Əgər Allah əmr etmişsə, gözəl əməldir. Biz buna təvəkkül edərik”** – deyə cavab vermişdi.

Həzrət İbrahimin digər oğlu **İshaq (ə.s)** da Qurani-Kərimdə saleh əməl sahibi olaraq möminlərə təqdim edilir: **“Ona (İbrahimə) salehlərdən olan İshaqın peyğəmbər olacağı ilə müjdə verdik.”** (əS-Sa



İmran ailəsi:

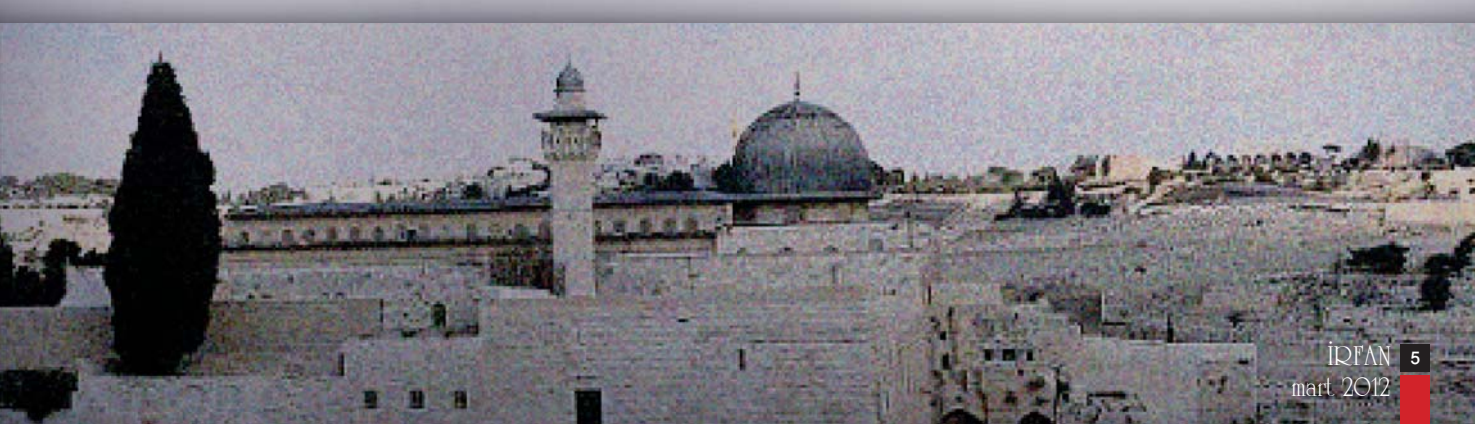
Həzrət Məryəm kimi iffətli və əməlisaleh bir qızın atası olan **İmran** saleh əməlləri ilə cəmiyyət arasında tanınmış adam idi. Həyat yoldaşı **Hunnə** də hələ doğulmamış övladını “**Ey Rəbbim, bətinimdəkini Sənə xidmətkar (qul) olmaq üçün nəzir edirəm. (Bu nəziri) məndən qəbul et! Əlbəttə, Sən eşidənsən, bilənsən!**” (Ali-İmran, 35) deyərək Allaha ibadət üçün nəzir demişdi. Həyatları boyu istiqamət üzrə olduqları üçün haqlarında hər hansı bir mənfi rəy formalaşmamış, hətta Hz. Məryəmi zina günahı ilə ittiham edən bir qrup onu alçaltmaq istədikləri halda belə, atasının və anasının dürüst, əməlisaleh olduğunu təsdiq etmək məcburiyyətində qalmışdılar: “**Ey Harunun bacısı! Atan pis kişi, anan da zinakar deyildi!**” (Məryəm, 28)

Həzrət Məryəm bütün dünyada Allaha sədaqəti, iffət və namusu ilə nümunəyə çevrilən bir abidədir. Allah-Təala onun bu xüsusiyyətini Qurani-Kərimdə belə xəbər verir: “**(Allah mömin qadınlara) həmçinin namusunu (ismətini) möhkəm qoruyub saxlamış İmranın qızı Məryəmi də misal çəkdi.**” (ət-Təhrim, 12) “**Çox pak (Allahın hökmlərini sidq-ürəkdən təsdiq edən) bir qadın idi.**” (əl-Maidə, 75) O, daha kiçik yaşlarından Allaha boyun əymiş, Rəbbinin qoymuş olduğu hüdudlardan kənara çıxmamışdır.

Həzrət Məryəmin Allahın əmriylə atasız olaraq dünyaya gətirdiyi **Həzrət İsa** da seçilmiş İmran Ailəsinin parlaq simalarından olaraq Qurani-Kərimdə zikr

olunmaqdadır. Hələ yeni doğulmuş olmasına baxmayaraq ilahi möcüzə olaraq dil açmış və anasını zinada ittiham edənlərə demişdir: “**O, harada oluramsa olum, məni mübarək (həmişə hamıya xeyir verən, dini hökmləri öyrədən) etdi və mənə diri olduqca namaz qılıb zəkat verməyi tövsiyə buyurdu. O, həmçinin məni anama qarşı olduqca itaətkar (nəvazişkar) etdi, (heç kəsə qarşı) zülmkar, asi (dikbaş) eləmədi!**” (Məryəm, 31-32)

Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, gözəl insan ilk növbədə Rəbbini tanıyan, Onun əmr və qadağalarına boyun əyən, ilahi sərhədləri aşmayan insandır. Məhz bu baxımdan ilahi qədərə boyun əymək, dünya imtahanından üzuağ çıxmaq da əhəmiyyət kəsb edir. Digər tərəfdən görürük ki, gözəl insan sədaqət sahibidir, ilahi əmrləri yaşayan və insanlara tövsiyə edəndir. Ana-ataya, böyüklərə qarşı hörmətli və ədəblidir. Təkəbbür və lovğalıqdan uzaq, məxluqata qarşı əsla zülm etməyəndir. Gözəl insan olmaq məhz bu əxlaqi dəyərləri baş tacı etməklə mümkündür. İslamın bizdən istədiyi insan modeli belə olmalı, ailələr bu ruhda yetişməlidir. Hər bir müsəlman bununla məsuldur. Mövzunu əməlisaleh bəndələrin Quranda zikr olunan duası ilə tamamlayaq: “**Ey Rəbbimiz, bizə zövcələrimizdən və uşaqlarımızdan (sənə itaət eməklə bizi sevindirib) gözümüzün işığı (bəbəyi) olacaq övladlar ehsan buyur və bizi müttəqilərə imam (rəhbər) et!**” (əl-Furqan, 74)





Ola bilirikmi?

Son dövrlərdə insanlar arasında müraciət formasında işlənən bir ifadə var: “Gözəl insan”.

Gözəl insan olmaq...

Əslində bu, hər bir insanın arzusudur. Ümumiyyətlə insan yaradılış olaraq gözəl yaradılmışdır. Cəmil (gözəl) olan və gözəl olanı sevən uca Yaradan belə buyurur:

“Biz insanı ən gözəl surətdə yaratdıq!” (Tin, 4)

Deməli, “gözəl insan” olmaq arzusu hər bir insanın fitrətindən gəlir. Hər bir kəs insanam deməklə əslində özünü xüsusi bir gözəlliyə nisbət edir. Və bu gözəlliyi qoruyub saxladığı ölçüdə “gözəl insan” olur. Əks təqdirdə...

“Gözəl insan” olmaq çətindir...

“Gözəl”in yanlış yerlərdə axtarıldığı bir dövrdə, var-dövlətin, vəzifənin, zahiri gö-

rünüşün daha mühüm olduğu bir dövrdə, gözəl paltarın çirkinlikləri, vəzifənin bacarıqsızlığı, var-dövlətin əxlaqsızlığı ördüyü bir vaxtda “gözəl insan” olmaq doğrudan da çətindir...

Bu gün elə bir dövrdə yaşayırıq ki, Allahdan çox digər insanlar tərəfindən təqdir edilmək istəyirik. Xeyirxah əməllərinin hər yerdə və hər kəs tərəfindən danışılmasını, reklam edilməsini istəyir bu günün insanı.

“Gözəl insan” olmaq çətindir, bu gün... Çünki bu günün insanı real həyatın deyil, saxta şəkildə uydurulan dünyanın ağuşuna atmışdır özünü. Həqiqəti axtarma qabiliyyətini itirmiş, ona “həqiqət” deyər qəbul etdirilən şeylərin müdafiəçisi olmuşdur bugünün insanı.

Bugünün insanı hörmət və ehtiramı itirmişdir. Bu günün insanı üçün cilddən-cildə girmək, artistik, arsızlıq, yaltaqlıq məharət sayılır. Çünki bugünün insanı vicdanının səsinə qulaqlarını qapamış, yaradılış qayəsinə uyğun deyil, keyfi istədiyi kimi yaşama qəflətinə düşmüşdür. Beləliklə,



“Gözəl insan” olmaq çətindir, bu gün... Çünki bugünün insanı real həyatın deyil, saxta şəkildə uydurulan dünyanın ağışına atmışdır özünü. Həqiqəti axtarma qabiliyyətini itirmiş, ona “həqiqət” deyər qəbul etdirilən şeylərin müdafiəçisi olmuşdur bugünün insanı.

bu gün insan “alçaq dağları özünün yaratdığına” inanacaq qədər korlaşmışdır. Elə bu korluq onu yaradılışını unudaraq “mə-nəm-mənəmlik” iddiasına salmışdır.

“Gözəl insan” olmaq çətindir... Çünki bugünün insanı “bir gün öləcəyini” unutmuşdur.

Bütün bunların nəticəsində bu gün cəmiyyətdə bir-birlərinə “gözəl insan” deyərək iltifat edən, ancaq əslində heç də “gözəl olmayan insan” tipləri formalaşmışdır.

Bəs “gözəl insan” kimdir?..

Bu suala müxtəlif cavablar vermək mümkündür və əminəm ki, hər kəs öz prizmasından bu sualı cavablandıraraq özünü və ya istədiyi şəxsi “gözəl insan” kateqoriyasına daxil edə bilər. Ancaq bu bir həqiqətdir ki, insanın yaradıcısı Allah olduğu üçün yaratdığı qullarının gözəl və ya çirkin olacağını o müəyyən edir. Yəni gözəl və ya çirkin ölçüsünü O qoyur:

“Yaxşı əməl sahibi olan, özünü Allaha təslim edən, İbrahimin hənif dininə tabe olan şəxsdən din etibarilə daha gözəl kim ola bilər?” (Nisa, 125) buyuraraq “gözəl insan”ın gedəcəyi yolu göstərir.

Bu yolda Yaradanın göstərdiyi “gözəl örnək” var. Bu yolda Rəbbin yoluna “gözəl sözlə” dəvət var. Bu yolda olan hər insan yaradılış məqsədini itirməyən “gözəl insan”dır.

O “gözəl insan” ki, sinəsində Allahın zikri ilə dolmuş bir ürək daşıyır. Bəli, Yaradanının zikrindən qafil olan ürək necə gözəl ola bilər ki?

Dili daim haqqı söyləyir “gözəl insan”ın.

Gözü baxması lazım olana baxır. Hər ramlara qarşı kordur.

Qulağı özünə aid olmayanı eşitmir. Qeybət və dedi-qoduya qarşı kərddir.

Əlləri daim ehtiyacı olanlara uzanır.

Ayaqları gözəl yerlərə aparır sahibini. Və bu yolun sonu dünyada da, axirətdə də gözəllik olur. Deməli, “Gözəl insan” ona verilən ömür payını təyinatına uyğun istiqamətdə yaşayan və üzünün ağı ilə axirətə köçə bilən insandır.

Bəs gösərəsən insan “gözəl olma” vəsfini nə zaman itirir?

Allah qulunun həyatına girən hər yanlış, hər çirkinliyi Yaradanla əlaqəni kəsmə səbəbi olaraq görür. Ona görə də yaradılışa uyğun olmayan əməlləri günah adlandırır. Günah isə çirkinlikdir. Belə ki, Qurani-Kərimdə bəzi günahlar üçün **“Şeytan əməlindən olan murdar bir şey.”** (Maidə, 90) ifadəsi işlədilir. Deməli, hər bir insan günahı nisbətində “gözəl insan” olma keyfiyyətini itirir. İnsanın həyatında yer tutan hər yanlış, hər pislik insanı çirkinləşdirir.

Yalanla, qeybətlə kirlənən dil gözəl ola bilərmi?

Harama baxan gözlər gözəl ola bilərmi?

Hər yerə şəkllənən qulaq gözəl olarmı?

Hər ramlara, israfa bulaşan əl gözəl ola bilərmi?

O halda belə demək mümkündür ki, hər insan günahdan uzaq olub gözəllik vəsfini hansı ölçüdə qoruya bilirsə, o keyfiyyətdə insan olur.



Hər Şeydən Əvvəl

“İNSAN” OI!

İnsanların ortaq yönü onların insan olmalarıdır. İnsanlar bu dünyada özlərindən asılı olmayan (vəhbi) və ya özlərindən asılı olan (kəsbi) və yaxud da qismən özlərindən asılı olan, qismən də olmayan (kəsbi və vəhbi) səbəblərdən müxtəlif rolları ifa edirlər. Belə ki, bəzimiz qara, bəyaz, alman, fransız, fars, ərəb, azərbaycanlı kimi vəhbi; bəzimiz, adil, yalançı, dürüst, səmimi, yaltaq, liberal, radikal, fanatik və s. kimi kəsbi; bəzimiz isə xristian, yəhudi, müsəlman, sünni, şiə, protestant, katolik və s. kimi həm vəhbi, həm də kəsbi rolları bu dünya səhnəsində ifa edirik.

Kainatdakı müxtəlifliyin davamı olan bu rollara kəm gözlə baxmaq biz insanlara hər zaman kədər gətirmiş, hüzn vermiş, izzirab çəkdirmişdir. Biz insanlar hər şeyi mümkün olduğu qədər bir kənara qo yaraq (inanmayanlar bu dünyada, inanan-

lar isə bu dünyada bir kənara qoymaqla yanaşı, o biri dünyaya da ümid bəsləyərək) ortaq yönümüzə, “insan” kimliyimizə sarılaq. Burada məşhur Braziliya yazıçısı Jorji Amadunun “Qum Dəryasının Kapitanları” romanındakı bir epizoda müraciət etmək lap yerinə düşərdi.

Amadu qayğıdan uzaq, tərk edilmiş və səfil həyat tərzini sürən uşaqlardan (kapitanlardan) bəhs edən bu əsərində kilsə xadimi Pedro Joze ilə bu uşaqlara yardım etmək, daha doğrusu onları kilsəyə cəlb edib dindar etmək istəyir. Lakin Joze çox şey göstərdikdən sonra bu məsələdə heç nəyə nail ola bilməyəcəyini başa düşür və anlayır ki, içərilərində “mərhəmətin cana xeyri yoxdur, bu dünyada nəyəsə nail olmaq nifrətlə mümkündür” düşüncəsini daşıyanların da mövcud olduğu bu “küçə oğrusu uşaqlarını, kilsə mömininə çevirmək mümkün deyil. Amma onları normal

insanlara çevirmək yüz faiz mümkündür”.

Demək hər şey “normal insan” formalaşdırmaqla başlayır. Normal insan kimi formalaşmadan bu həyatda nə alman, rus, fars, azərbaycanlı, nə dürüst, səmimi, adil, liberal, demokrat, nə də müsəlman, xristian, yəhudi, ola bilərik. Normal insan şəxsiyyətinə sahib olmadan nə bu dünyanın “əsl vətəndaşı” ola bilərik, nə də o dünyanın cənnətinə nail ola bilərik. Çünki bütün mütərəqqi fikirlər, ideyalar, dinlər, o cümlədən, bizim dinimiz İslam da belə deyir. Tövrat da, İncil də, Quran da belə deyir.

Söz Qurandan düşmüşkən ona nəzər saldıqda orada “insan” məfhumuna çox geniş yer ayrılımış, onun mənfi və müsbət xüsusiyyətlərinə yer verilmiş, insanın bəzən “əhsəni təqvimə” qədər yüksələ biləcəyi, bəzən isə “əsfələ-səfilinə” (şəxsiyyətsizliyə) qədər alçala biləcəyi göstərilmişdir. Düzdür Quranda “iman” çox vurğulanır. Lakin “insan” da bir o qədər güclü vurğulanır. Yəni Quran üçün “iman” nə qədər önəmlidirsə, “insan” da bir o qədər önəmlidir. Bunlar bir-birini tamamlayırlar.

Təəssüf ki, Quranın bu yönü çox gözərdi edilmiş, iman məsələsinə ayrılan yer insan məsələsinə ayrılmamışdır. Və yaxud da buna yer ayıranlar lazımi səviyyədə qiymətləndirilməmiş və yazdıqları da sətrlərdə qalmışdır.

Bu məsələyə “əvlən, sonra seversən” düşüncəsi ilə yanaşmaq son dərəcə yanlışdır. Yəni müsəlman, yəhudi, xristian ol, sonra “insan” olarsan məntiqi bəşəriyyətə qarşı edilmiş ən böyük yanlışlardan biridir. Neçə əsr əvvəl “nə olursan ol, yenə gəl” deyə Mövlana da, yəqin ki, “hər şeydən əvvəl insan ol” demək istəmişdir.

HƏQİQƏT ZİDLƏRİYLƏ ORTAYA ÇIXAR

İstanbulun böyük vəlilərindən Sünbül Əfəndi bir gün tələbələrindən:

“- Əgər bütün dünyanı başdan-ayağa dəyişdirmək imkanına sahib olsaydınız, nələr edərdiniz?” –deyə soruşur.

Hər bir tələbə öz qəlbinə və dünya görüşünə görə ən doğru, ən gözəl və ən xoşbəxt dünyanı tərif edir. Kimisi:

“- Dünyadakı bütün pisliklərin yox olmasını istərdim!” –deyir. Kimisi:

“- Bütün dünyanın cənnət bağçasında olduğu kimi cürbəcür çiçəklərlə bəzənməsini istərdim.” Kimisi də:

“- Bütün yoxsulların sevindiyi, çarəsizlərin dərdlərinə çarə, bütün xəstələrin şəfa tapdığı xoşbəxt bir dünya istərdim.” –deyə cavab verir.

Bütün tələbələrinin fikirlərini bir-bir öyrənən Sünbül Əfəndi bir tələbəsinin heç söz almadığını görərək soruşur:

“- Oğlum, Muslihiddin, sən nə fikirləşirsən? Dünyanı necə dəyişmək istərdin?” Muslihiddin:

“- Əfəndim, mən -haşa- Allah-Təaladan daha alim, daha hikmət sabibi deyiləm. Mən aciz bir qulam. İnsan nəfsini tanıyarsa, Rəbbini daha yaxşı tanıyar. Şübhəsiz ki, Onun təsis etdiyi dünya həyatında hər şeyin bir yeri və hikməti var. Mənə qalsa, mən hər şeyi olduğu kimi mərkəzində saxlayar və ilahi qədərə razı olardım.” –deyir.

Sünbül Əfəndi çox sevdiyi tələbəsi Muslihiddinə belə deyir:

“- Övladım, çox gözəl söylədin. Madam ki, sən bu dünyada hər şeyi öz mərkəzində saxladın, biz də bundan sonra sənə “Mərkəz Əfəndi” deyək.”



Qubada aşkar edilən kütləvi məzarlıqda tədqiqat aparan ekspedisiyanın rəhbəri, tarix elmləri namizədi **QƏHRƏMAN AĞAYEV**: “Qubada tapılmış kütləvi məzarlar ermənilərin xalqımıza qarşı törətdiyi vəhşiliyin aşkar nümunəsidir.”

İrfan: *Qəhrəman müəllim, ilk növbədə tədqiqat işləri barədə ümumi məlumat verərdiniz, mümkünsə! Kütləvi məzarlıq necə aşkarlandı?*

Qəhrəman Ağayev: Məzarlıq 2007-ci il aprel ayının birində təsadüf nəticəsində Quba şəhərinin şimal-qərb tərəfində, Qudyalçayın sağ sahilindəki şəhər stadionunun yaxınlığında torpaq işləri görülərkən aşkar edilmişdir. Qeyd edirəm ki, sözügedən ərazi üzə çaya tərəf yamaclıq olub. Vaxtilə meşəlik olan bu ərazidə baş verən hadisə ilə bağlı Quba rayon İcra Hakimiyyətinə məlumat verilməsi nəticəsində institutumuz xəbər edildi. Beləliklə aprel ayının 6-da məsələni tədqiq etmək üçün iki nəfəri Qubaya ezam etdilər ki, onlardan biri də mən idim. Hadisə ilə yerində tanış olduqdan sonra qərar verdik ki, bu, kütləvi məzarlıqdır. Lakin məzarlıqda aşkarlanan sümüklərə

baxaraq hadisənin nə çox qədim, nə də yaxın dövrdə baş verdiyini qeyd etdik. Orada olduğumuz günlər ərzində yerli camaatdan eşitdiklərimizə əsaslanaraq bizdə bu vəhşiliyi törədənlərin ermənilər olduğuna dair ilkin ehtimallar yaranmağa başladı. Camaat qeyd edirdi ki, 1918-ci ildə ermənilər Qubada qırğınlar törədərkən meyitləri arabalara yığıb bu tərəfdəki meşəliyə gətirib quyulara basdırırdılar. İlkin tədqiqat nəticələri əldə etdikdən sonra instituta qayıtdıq. Məsələ elmi şurada geniş müzakirə olundu. Hadisəyə aydınlıq gətirmək üçün komissiya yaradıldı və Qubaya ezam olundu.

Beləliklə 2007-ci ilin iyul ayından etibarən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun 7 nəfərdən ibarət elmi heyəti tərəfindən kütləvi məzarlıqda tədqiqat işlərinə başlanmış, 2008-ci ilin sentyabr

ayında isə tədqiqat işləri başa çatdırılmışdır. Arxeoloji qazıntıların aparıldığı ikinci ayda tam məlum oldu ki, bu, birmənalı şəkildə ermənilərin yerli əhaliyə qarşı törətdiyi soyqırımdır. Çünki arxeoloji tədqiqatlarla bərabər, məzarlıqdan tapılan insanların cəsədləri üzərində tibbi ekspertiza, antropoloji və etnoqrafik araşdırmalar da aparılırdı. Biz məsələ ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi, Məhkəmə-Tibbi Ekspertiza və Patoloji Anatomiya Birliyinə də müraciət etdik və aldığımız cavablar qənaətə gəldiyimiz nəticələrlə üst-üstə düşdü. Birmənalı surətdə nəticə hasil oldu ki, burada tapılan sümüklər 1918-ci il hadisələrində vəhşiliklə məhv edilmiş azərbaycanlılara aiddir.

İrfan: *Sonrakı tədqiqat işləri hansı istiqamətdə davam etdi?*

Qəhrəman Ağayev: Nəzərinizə çatdırım ki, kütləvi məzarlıqda tədqiqat işləri üç mərhələdə aparılmışdır.

Birinci və əsas mərhələ - məzarlığın arxeoloji tədqiqi.

İkinci mərhələ - məzarlığın tarixi və arxiv materialları əsasında araşdırılması.

Üçüncü mərhələ - soyqırımla bağlı yerli əhali, əsasən də yaşlı insanlarla söhbətlər.

Arxeoloji tədqiqat əvvəlcə 10 x 10 m ölçüdə götürülmüş, böyük çalanın ətrafında aparılmışdır. Arxeoloji qazıntılar zamanı çalanın ətrafından insan cəsədlərinin tapılması ilə əlaqədar qazıntı sahəsinin genişləndirilməsinə ehtiyac duyulmuş və beləliklə qazıntı sahəsi şərq, qərb və qismən cənub istiqamətlərində genişləndirilərək 514 m² sahəni əhatə etmişdir. 514 m² sahəni əhatə edən məzarlığın 494 m² sahəsində arxeoloji tədqiqat işləri aparılmışdır, 20 m² sahə isə hər ehtimala qarşı beynəlxalq mütəxəssislərin tədqiqat işləri aparmaları üçün saxlanmışdır. Qazıntı sahəsi şərq-qərb

Öldürdükləri insanları çayın kənarında qazdırdıqları çalalara, quyulara və arxların içərisinə tökməklə çox güman ki, erməni cəlladları çay daşqınları zamanı suyun meyitləri yuyub aparacağını və bununla törətdikləri bu ağır cinayətlərin izinin itəcəyini hesab etmişlər.

istiqamətində 9,5 m x 13 m ölçülərində 4 kvadrata bölünərək, ardıcıl olaraq 1-dən 4-ə qədər nömrələndikdən sonra tədqiqat işlərinə başlanmışdır. İlkin halda 4 m 25 sm dərinliyində, 5 m diametrində olan çalanın ətrafı təmizlənərkən ikinci bir quyu-çala aşkar edildi. Aşkar edilən ikinci çalanın ölçüləri ilkin halda 2 m x 2,5 metrdir. Çox güman ki, birinci çala insan cəsədləri ilə doldurulduqdan sonra, ikinci çalanın qazılmasına ehtiyac duyulmuşdur. Hər iki çalanın ətrafında qazıntı işləri aparılarkən iki arx (kanal) izləri aşkarlandı. Vaxtilə bu arxların birindən dəyirman su aparmaq, digərindən isə əkin sahələrini suvarmaq üçün istifadə edirmişlər. Tədqiqat işləri zamanı məlum oldu ki, qədim və istifadəsiz qalmış bu arxların da içəriləri insan cəsədləri ilə doldurulmuşdur. Öldürdükləri insanları çayın kənarında qazdırdıqları çalalara, quyulara və arxların içərisinə tökməklə çox güman ki, erməni cəlladları çay daşqınları zamanı suyun meyitləri yuyub aparacağını və bununla törətdikləri bu ağır cinayətlərin izinin itəcəyini hesab etmişlər.

Aparılan müşahidələr və tədqiqatlara əsasən aşkar edilən insan sümüklərinin çox da qədim olmadığı aydın şəkildə bilinirdi. Bu və digər elmi araşdırmalara əsaslanaraq çalalara və arxlara doldurulan insan cəsədlərinin 80-90 il əvvələ aid olduğunu söyləmək olar. Bu da 1918-ci ildə erməni daşnaklarının azərbaycanlılara və eləcə də bu bölgədəki digər etnik qruplara qarşı törətdikləri soyqırımla



eyni vaxta düşür. Arxeoloji tədqiqat işləri nəticəsində də məzarlıqdan tapılan insanların əza sümüklərinin 80-90 il bundan öncəyə aid olduğu təsdiqlənir. Qazıntı sahəsindən güllə və etnoqrafik tapıntılar aşkar edilmədi. Bu da onu göstərir ki, məzarlıqdakı insanları küt alətlərlə, əzab-əziyyət verməklə, müxtəlif üsullarla qətlə yetirmişlər. Bəzi kəllələrin beyin və gicgah hissələrindən tapılmış mismarlar və bir qadın kəlləsinin sol gözüne sancılmış dəmir parçası da dediklərimizi təsdiqləyir. Bütün bunların nəticəsidir ki, məzarlıqda aşkar edilən insanların sayı, yalnız kəllə sümüklərinə görə müəyyənəşdirilmişdir.

İrfan: *Qəhrəman müəllim, qazıntılar aparılan ərazidə ümumilikdə nə qədər insan cəsədi aşkarlandı?*

Qəhrəman Ağayev: Arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində aşkar edilmiş arxların içərisindən 211 ədəd insanların kəllə sümükləri aşkar edilmişdir. Onu da qeyd etməliyik ki, bu siyahıya ayrı-ayrı insanlara, xüsusilə uşaqlara aid olan kəllə sümüklərinin fraqmentləri də əlavə olunmuşdur. Arxlardan aşkarlanan kəllə sümüklərinin 28-i müxtəlif yaşlı uşaqlara, 54-ü müxtəlif yaşlı qadınlara, qalanları isə

müxtəlif yaşlı kişilərə, xüsusilə yaşlı insanlara aiddir.

Quylardan tapılan insanların sayının isə, 200-ə yaxın olduğunu demək olar. Burada bəzi məqamları xüsusilə qeyd etməliyik.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz ölçülərdə aşkar edilmiş çalaların hal-hazırdakı ölçüləri, I çala- 2 m, dərinlikdə, 4 m 25 sm diametrindədir.

II çala 2,5 m dərinlikdə 2 m diametrində olduğu halda hal-hazırda həmin çala tam dağılmışdır. Bütün bunlar əraziyə, yəni qazıntı sahəsinə qurunt sularının axması ilə məzarlıqda yaranmış sürüşmə nəticəsində baş vermişdir. Bu və ya digər səbəblərdən II çala tamamilə sıradan çıxmış, I çala isə, yalnız yuxarıda qeyd etdiyimiz ölçülərdə qorunub saxlanılmışdır.

I çalanın hazırkı vəziyyətdəki ölçüləri götürülərək, içərisində olan kəllə sümükləri təxmini hesablanmış, II çaladan bixarılmış kəllə sümükləri isə toplanaraq, hesablandıqdan sonra, məzarlıqda aparılan arxeoloji qazıntıların nəticəsi olaraq, tapılan insan kəllələrinin sayının təxminən 400-dən bir az artıq olduğu müəyyənəşdirilmişdir. Onlardan 50-dən çoxu müxtəlif yaşlı uşaqlara, 100-dən çoxu qa-

dınlara, qalanları isə kişilərə, əsasən də yaşlı kişilərə aiddir.

2007-ci ilin aprel ayında təsadüfən aşkar edilmiş məzarlığın bir hissəsinin dağıdılaraq Qudyalçaya tökülməsini, sürüşmə nəticəsində dağılmasını da nəzərə alsaq, məzarlıqda öldürülmüş insanların sayının 600-dən artıq olduğunu demək olar.

Ümumilikdə isə arxiv materiallarına əsasən məlum olmuşdur ki, ermənilər 18-ci ilin may ayının 1-dən 9-na qədər təkcə Quba şəhərində 259 ev yandırmış, 3000-ə yaxın uşaq kişi və qadını qətlə yetirmişlər. 1251 nəfəri soyuq silahlarla xüsusi qəddarlıqla öldürmüşlər. Ümumiyyətlə, Quba qəzasında ermənilər 16782 nəfər insanı qətlə yetirmiş, 122 kəndi tamamilə dağıtmış, 380 ailəni gecə yatdığı yerdə evlərinə od vuraraq kül etmişlər.

İrfan: *Araşdırmalar zamanı soyqırım qurbanları üzərində hansı vəhşiliklər müşahidə olundu?*

Qəhrəman Ağayev: Qeyd etdiyim kimi, ərəzidə heç bir güllə izinə rast gəlmədik. Tədqiqat işləri nəticəsində bir neçə öldürülmə üsulları aşkarladıq. Xüsusi mismarlarla beyin, alın, gicgah nahiyyələrinin deşilməsi, balta, xəncər və bıçaqla vurulma və müxtəlif küt alətlərlə bədənin müxtəlif hissələrinə zərbələr vurulması. Bir neçə kəllə sümüyünün beyin və gicgah hissələrində mismarlar hələ də qalırdı. At nallamaq üçün istifadə olunan mismarlara oxşayırdı. Bir kəlləyə xüsusi diqqət yetirdikdə alın hissəsində mismarla naxışlandığının şahidi olduq.

Məzarlıqda aparılan tədqiqatlar nəticəsində bir ədəd misdən hazırlanmış balaca medalyon istisna olmaqla başqa etnoqrafik tapıntılar aşkar edilmədi. İnsanların üstündə olan bəzək əşyaları, paltar qalıntıları, düymə s. tapılmadı. Tapdığımız medalyon da azyaşlı bir uşağın barmaqları arasında qalmışdı. Bu da bir daha onu göstərir ki, məzarlıqda aşkar edilən insanları erməni cəlladları soyunduraraq

müxtəlif üsullarla, əzab-əziyyətlə öldürərək çalalara və arxlara tökmüşlər.

İrfan: *Qəhrəman müəllim, Qubada aşkarlanmış kütləvi məzarlığın dünya ictimaiyyətinə çatdırılması üçün hansı addımlar atılıb və ya atılmalıdır?*

Qəhrəman Ağayev: İlk növbədə qeyd edim ki, bu məsələ dövlət başçımızın xüsusi diqqətindədir. 2009-cu ilin sentyabrında işlə yerində tanış olan cənab prezident nümunə kimi göstərdiyimiz bəzi kəllələri gördükdə dəhşətə gəldi və qəti təlimatla bildirdi ki, bütün bunlar olduğu kimi qorunub saxlanmalıdır. Milli Məclisin bir sıra deputatları və digər dövlət nümayəndələri, o cümlədən Türkiyədən, Danimarkadan, İtaliyadan, bir neçə Afrika ölkəsindən qonaqlar gələrək tədqiqat işləri ilə tanış olmuşlar. Quba şəhərində aşkar olunmuş bu canlı soyqırım abidəsini əbədiləşdirmək üçün, dövlət tərəfindən həmin yerdə memorial xatirə kompleksi yaradılması qərara alınmışdır. 2010-cu ilədən etibarən "Heydər Əliyev" fondu tərəfindən ərəzidə möhtəşəm kompleks tikilir.

Quba soyqırım memorial xatirə kompleksinin yaradılması ilə biz erməni fitnəkarlığının nəyə qadir olduğunu bütün dünya ictimaiyyətinə canlı şəkildə nümayiş etdirmiş olacağıq. Bununla biz həm də məzarlıqda kütləvi şəkildə amansızcasına qətlə yetirilən günahsız insanların ruhu qarşısında öz vətəndaşlıq borcumuzu yerinə yetirmiş olarıq, erməni millətçilərinin nəinki təkcə Azərbaycan xalqına, eyni zamanda bütün türkdilli xalqlara, müsəlman aləminə, ərəzidə yaşayan yaxın qonşularına qarşı yeritdikləri iyrənc siyasətlərinin iç üzünü qismən də olsa dünya ictimaiyyətinə əyani şəkildə sübut etmiş olarıq. Lakin təəssüflə bildirim ki, bəzi səbəblərdən ötrü hələ də tapılmış sümüklər dərmanlanmadan qalır. Bu da onların zamanla xarab olmasına gətirib çıxara bilər.

İrfan: *Qəhrəman müəllim, dəyərli vaxtınızı bizə ayırdığınız üçün təşəkkür edirik!*



BİR YAZININ SİRRİ

Ağır işlərlə keçən bir həftənin son günü. Mənimlə yalnızlığı paylaşan iş otağı. Aldığım nəfəsləri eşidəcək qədər səssizlik. Yorgun bədənım və yanımda soyumuş bir sətəkan çay. Başımın ön tərəfində hiss etdiyim şiddətli ağrı. Monitora baxan gözlərimdən süzülən yaşlar. Şiddətli soyuq və qardan sonra üzümə düşən günəş şüaları. Ətrafımda təbiətin, daxilimdə fikirlərimin donduğu an. Varlıq və yoxluğun tam ortası. Xoş sözlərə sevinməyib, pis sözlərə əhəmiyyət verilməyəcək qədər psixoloji böhran. Nə edəcəyimi bilmədiyim üçün beynimdə canlanan saysız suallar. Xəyal edə bilməyəcək qədər düşüncə sükutu. Yaxınlığın uzaq, uzaqların daha da uzaq olduğu zaman boşluğu. Uzun sözün qıssası, özümü özümdə tapmadığım atmosfer.

Bir yazı var gözümün qarşısında, kiçik bir lövhədə divardan asılmış... Çox zaman insanların gözünə heç sataşmayan bir yazı. Böyük iş otağının divarında kiçik bir yer tutan yazı. Bütün sevinc və kədərlərin ondan başlayıb onda qurtardığı yazı. Ömrə bərabər olan bir yazı. Varlıq və yoxluq arasında pozitiv və neqativləri

nizamlayan yazı. Ətrafımda baş verən bütün hadisələrdən sonra yaşadıklarımın həqiqətini mənə izah edir bu yazı. İndi onunla dostluq edirəm sanki. Məni bu halımla sadəcə o başa düşür. Məni anlayır, öz sükutuyla hiss etdirir varlığını.

Çox sevdiyim insanlardan biri hədiyyə etmişdi bu dəyərli lövhəni...Sevə-sevə asmışdım onu divardan...Mənasının dərinliyinə varmadan. İndi onun qarşısında oturub xəyallara dalmışam. Sevincimi və kədərimi onunla bölüşürəm. Hərdən itirdiyim varlığımı mənə qaytarır bu yazı. Hər şeyin bitdiyini düşündüyüm an bu yazı gəlir mənim köməyimə. Yenidən başlayır həyatımın nəbzi işləməyə. Dünya nemətlərinə aldanıb, əyləncəyə meyil etdiyim zaman bu yazı vurur öz sərt silləsinə üzümə. Ən çox sevdiyim və onun üçün hər şeyi edə biləcəyim zövqlərin faniliyini izhar edir mənə. Onunla dərdləşirəm dərdlərimi, onunla bölürəm problemlərimi. Qarşımda durub mənə nəsihət edən bir qocadan daha çox etibar edirəm ona. O mənə qaranlığın arxasındakı işığı, işığın arxasındakı qaranlığı göstərir hər an. Sevincimin bir gün

kədərlərə, kədərimin bir gün sevincə qovuşacağını söyləyir mənə. Amma o sadəcə bir yazıdır. Üç-dörd kəlimədən ibarət bir yazı. Bəlkə də insan həyatının ən doğru düsturudur o.

“Bu da keçər yahu” bu yazıdır qarşımda dayanıb mənə həyatı başa salan. Sadəcə bu yazıdır məni mənə qaytaran. Mənə sevincimin əbədi olmadığını, kədərimin bir gün bitəcəyini bildirən. Oturduğum yerdən ayağa qaldırıb, gedəcəyim yerə davam etməyimə kömək olan. Donmuş düşüncələrimin damarlarına qan verən bu yazıdır. Getdiyim yolda nə qədər yorulsam da bu yazı çatır mənim köməyimə. Əlimdən tutub yol göstərir düşüncələrimə.

Bu yazı yeni bir şövq, yeni bir istək qatır arzularıma. Qarşılaşdığımız əzablar bizi bizdən almamalıdır əslində. Yeni xoşbəxtliklərin qapısını açmalıdır üzümüzə. Bir insan, həm də iman sahibi bir insan, belə fani və keçici şeyləri, keçməyəcək əzab və kədər sanaraq onların altında əzilib həyatdan qopmamalı. “Bu da keçər yahu”

deyərək səbirlə həyatın çətinliklərinə qarşı müqavimət göstərməlidir. Beləcə o keçici sıxıntılı vəziyyəti, haqqında rəhmətə çevirməsini bilməlidir.

Bunu unutmayaq ki, həyat ən pis şərtlər altında belə gözəldir, yaşamağa dəyərdir. Hər gecədən sonra gündüz, hər çətinlikdən sonra bir asanlıq vardır. Qulun Allaha yönəlməsi və Ondan kömək istəməsi, çətinlik və problemlərin həllinin başlanğıc nöqtəsini meydana gətirir. Uca Yaradıcı ümid edilməyən, gözlənilməyən yer və istiqamətlərdən asanlıqlar lütf edər. Çünki Onun hər şeyə gücü çatır. Ona dözən də güc qazanar.

Varlığın ilə yoxluğun arasında fərq olsun. Dünyanı daha yaxşı bir yer edə bilmək üçün heç bir zaman çox gec deyildir. Necə və nə vaxt öləcəyimizə biz qərar verə bilmərik, amma necə yaşayacağımız öz əlimizdədir. Gəlin hər gün “Bu da keçər yahu” deyib yenidən başlayaq qaldığımız yerdən...

QƏLBİMİN SƏSİ

Həyatım müəmma, həyatım sirdə,
İndi canlanıram hər bir sətirdə,
Kimsəsiz ünvanda qaranlıq yerdə
Başladım almağa ilkin nəfəsi
Bu andan başladı qəlbimin səsi.

İşıqlı dünyaya açdım gözümü,
Tanıya bilmədim özüm-özümü,
Haqsız deyəndə haqlı sözümü
Yanımda görmədim mən heç bir kəsi,
Bu andan başladı qəlbimin səsi.

Halala haramlar qarışanda da,
Mənimlə cahillər yarışanda da,
Şərəfdən şərəfsiz danışanda da,
Sıxdı ürəyimi dünya qəfəsi,
Bu andan başladı qəlbimin səsi.

Bir sadə qələmdir dostum, sirdaşım,
Həyatda ümidim axan göz yaşım,
Bu fani dünyada az qaldı çaşım,
Qəlbimdə canlandı iman həvəsi,
Bu andan başladı qəlbimin səsi.

Eldar KƏRİMOV

ÖLÜMÜ SEVMƏK

Bu il də hər kəs həyəcanla qış fəslini yaşadı. “Gülü sevən tikanını xoş görər” fikriylə hər kəs qışın çətinliklərini görməzdən gələrək sevinc və həyəcanla bu fəslə keçirdi. Nəticədə yenə hər kəsin sevdiyi yaz fəslinə qovuşmaq var. Bu iki sevimlinin yerlərini dəyişməsi istər-istəməz insanı bəzi həqiqətləri təfəkkür etməyə sövq edir. Təbiətin ölmüş halı qış, təbiətin yenidən dirildilmiş halı yazdır. Bir başqa ifadə ilə desək “Ölüm və həyat”. Qışın gəlməsi və yerini yazın əvəz etməsi bizə öldükdən sonra təkrar dirilməyin varlığını bir daha bütün incəlikləri ilə ifadə edir. Bütün ölmüş, yox olmuş otlar, çiçəklər, ağaclar yenidən canlanacaq və Uca Yaradanını zikr etməyə davam edəcəkdir. Bəs görəsən nə üçün insan ölümün təmsili olan qışı sevdiyi kimi ölməyi sevmir? Nəyə görə ölməkdən

qorxur? Nə üçün həqiqətləri görməmək üçün gözlərini yumur?..

Varlığını qəbul edən hər kəs əslində ölümü qəbul edir. Ölüm yoxdur və yaxud öldükdən sonra həyat yoxdur deyib özünü aldadaraq və heç ölməyəcəkmiş kimi yaşamağa çalışmaq, əminliklə ifadə etmək olar ki, heç kəsə bu həqiqəti unutturmur. Tam əksinə daha da əziyyət verici və qorxuducu olur. Ölməyi sevməmək, sonsuz yaşama arzusundan meydana gələn bir xəstəlikdir. Əslində bu fikirdə olan insan ölümü qəbul edərək, yenidən dirilməyi qəbul edərək, axirət dünyasında sonsuz yaşaya bilmə fürsətini əldə etmiş olar. Ölmək istəməyən, sonsuz yaşamaq istəyən ölümü qəbul etməli və gözəlləşdirməlidir. Elə isə gəlin ölümü sevak. Sevməyin yollarını axtaraq. Əgər ölümlə barışıq halda yaşasaq dünya da bizim üçün sevimli olar

və dünya nemətlərindən zövq alırıq. Ölümü son deyil, yeni başlanğıc olaraq qəbul etsək, ölüm bizim üçün müjdə olar. Mömin üçün ölmək sevgilisinə qovuşaraq yenidən var olmaqdır. Ölüm intizarın sona çatdığı, qovuşmağın sevincini yaşama xoşbəxtliyidir.

Sevilən hər xüsus gözəldir. Ölüm də sevilərsə, gözəl və sevimli olar. Ölümü ən gözəl şəkildə ifadə edən görkəmli İslam mütəfəkkiri dünya şöhrətli alim Mövlana Cəlaləddin Rumidir. O, ölüm gününü “Şəbi arus”, yəni “toy günü” olaraq adlandırmış vəfatından sonra da matəm və kədərlənmək əvəzinə sevinməyi vəsiyyəət etmişdir. Ona görə ölüm sevgiliyə qovuşmağın bir başqa adıdır. Dünyanın ağırlığından, yükündən, sıxıntılarından qurtularaq həqiqi dosta vüslətdir. Məhz buna görə də o mübarək övliyə ölüm döşəyində yatarkən “Məni varlıq aləminə gətirən Sultana sarı döndüm, Ona gedirəm” demişdir. Allah esqiylə dolu olan o mübarək şəxsiyyəət Uca Rəbbinə belə səslənir:

“- Ey cahanın canı! Eşqindən bu cahan işimə yaramaz oldu.

Mən cahanı nə edim? Çünki mən digər cahandan oldum.”

Bax beləcə, Mövlana ölümü gözəlləşdirdi. Daha doğrusu gözəl üzünü gördü və onunla barışıq halda yaşadı. Əbədi sevgiliyə qovuşmaq üçün pasport və vizanın “ölüm” olduğunu bildi və onun həsrətiylə yaşadı.

Bir digər İslam alimi Yunus Əmrə də “ölürsə vücud ölür, canlar ölməz” deyərək bu həqiqəti ifadə etmişdir. Bu inamla ölümün həqiqəti aydınlanmış olur və

imanlı insan ölüm qorxusundan qurtulur. Ruhun sonsuzluğuna və axirətə inanmayanlar isə daima yox olmağın dözülməz dəhşəti altında əzilərək yaşayırlar. Yaşadıqları həyat maddi baxımdan nə qədər rahat olsa da özlərini yoxluğun məhkumu bilmənin qorxusu ilə əsla xoşbəxt ola bilməzlər. İmanlı insanlar isə bu dünyada nə qədər sıxıntı çəksələr də ölüm qapısından girəcəkləri əbədi səadətə şövqüylə daim hüzludurlar.

Ölümlə barışıq yaşamağın başqa bir düsturu da Peyğəmbər əleyhissalamın buyurduğu kimi bütün ləzzətləri yox edən ölümü tez-tez xatırlamaqdır. Daim xatirimizdə olan və dilimizdən əskik olmayan zaman keçdikcə qorxulan deyil, sevilən olacaqdır. Elə isə gəlin ölümü xatırlayaq ki, anıdan qarşımıza çıxdıqda ürkməyək və qorxmayaq. “Ölmədən əvvəl ölün” düsturunu rəhbər tutaq ki, öldükdən sonra sonsuz yaşayaq. Ölümü sevmək ölümü öldürməkdir.

Öldükdən sonra sonsuz müsbət (cənnət) və sonsuz mənfi (cəhənnəm) vardır. Hər kəsə sonsuz müsbətlər arzulayaraq şair Nəci Fazil Qısakürəyin məna yüklü ifadələri ilə yazımıza xitam verək:

*Ölüm gözəl şey, budur pərdə
ardından xəbər
Heç gözəl olmasaydı, ölürmüydü
Peyğəmbər?*

*Əgər
ölümlə barışıq
halda yaşasaq dünya da
bizim üçün sevimli olar və dünya
nemətlərindən zövq alırıq. Ölümü son
deyil, yeni başlanğıc olaraq qəbul etsək,
ölüm bizim üçün müjdə olar.*

TƏVAZÖKAR BİR HAFİZ

Keçən ay hər bir müsəlmana, xüsusilə də Quran hafizlərinə nümunə ola biləcək Hafiz Süleyman Işık qardaşımızı Haqqın rəhmətinə uğurladıq.

Adanalı Süleyman xoca Quran, azan, mövlud, təkbir və salavat sədalarının heç əskik olmadığı bir atmosferdə dünyaya gəlmişdi. Atası Əli Işık xoca mənim də gənclik illərimdə həmişə getdiyim məscidin imamı idi və məscidə aid binada qalırdılar. Əli xocamız da bir sübh namazından sonra əllərini açaraq camaatla birlikdə dua edərkən dünyasını dəyişmişdi. Yəni həyatı da, vəfatı da mehrabda olmuşdu... Süleyman da belə bir ailə böyümüşdü.

Kiçik Süleyman ibtidai sinfi bitirdikdən sonra hafizlik etmək üçün İstanbuldakı Bayrampaşa Yaşıl Came Quran kursuna getməyə başlayır. Orada hafiz olaraq Adanaya geri dönür və imam-xətibdən məzun olur.

Bir neçə il Adanada fəxri imamlıq etdikdən sonra 1996-cı ildə Azərbaycanda tarix fakültəsinə daxil olur. Burada keçirəcəyi illər onun üçün axirət sərmayəsinə çevriləcəkdi. Hər zaman ona yoldaş olan Quran fakültədə oxuyarkən də onunla birlikdə olmağa davam edir.

Tarix fakültəsində oxuduğu Şəki şəhərində Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin nəzdində fəaliyyət göstərən Quran kursunda fəaliyyətə başlayır. Bir yandan universitetdə oxumağa davam edir, bir yandan da hafiz yetişdirməklə məşğul olur. O, kursda bəlkə də yüzlərlə tələbəyə Quran oxumağı öyrətdi. Bundan da əsası

odur ki, düz 30 tələbəni şəxsən özü hafiz olaraq yetişdirmişdir. Həmçinin qırxa qədər tələbəni də qismən dinləyərək başqa müəllimlərə həvalə etmişdir. Bəlkə də ən əsası, Quranı bir həyat tərzii olaraq yaşamağı təlqin etdi və şəxsən yaşadı.

Süleyman xoca Azərbaycanda ikən evlənmiş, ilk övladı Mahmud Sami burada, qızı Mələk isə Adanaya yerləşməmişdən əvvəl Sakaryada dünyaya gəlmişdir. Şəkidən sonra xidmətinə İsmayılıda davam etmiş, Türkiyəyə qayıtdıqdan sonra isə iki ilə yaxın Düzcədə tələbə yataqxanasının müdürü işləmişdir. Daha sonra Diyanət İşləri Başqanlığında imam olaraq çalışmışdır.

Azərbaycanda 10 il birlikdə işlədiyimiz Süleyman qardaşımız həddən artıq nizam-intizamı və çalışqanlığıyla hər kəsin sevgisini qazanmışdı. İşinə möhkəm bağlanaraq onu başa çatdırana qədər əlindən gələni edərdi.

Birlikdə işlədiyi Şəki Quran Kursunun müdürü Abdurrahman Nuriyev onun haqqında *"Süleyman müəllim yetişdirdiyi hafizlərin təlim və təcviddə güclü olmaları ilə yanaşı hifzləri də çox qüvvətlidir. Xaricə hafizlik yarışmalarına göndərdiyimiz tələbələrin əksəriyyəti onun tələbələridir"* deyir.

Təqdirəlayiq bir çox gözəl əməli vardı. Onda önə çıxan iki xüsusiyyət vardı: təvazökarlıq və gördüyü xeyir işləri gizlətməsi. Bu hala iştirak etdiyimiz cənazəsində bir daha şahid olduq.

Adana Mərkəz Cəməsində cənazə vəsiləsiylə tanış olduğumuz Seyhan Müftisi Xəlil Uzun bəyə Azərbaycandakı xid-



mətlərindən və yetişdirdiyi hafizlərdən bəhs etdiyimiz zaman heyrət içində camaata belə xitab etmişdi:

“Onun təvazö əhli olduğunu bilirdik. Yaşadığı blokda təvazökarlıqla, şəxsən öz əlləriylə çay vermədiyi heç kim yoxdur. Amma bu qədər də olduğunu bilmirdik. Onlarla hafiz yetişdirəsən, amma bu haqda heç kimə bir kəlmə də deməyəsən! Onun Qurana bu qədər xidmət etdiyini indi öyrəndim. Onun Quranla yoldaş olduğuna mən şahidəm, ey camaat! Nə vaxt görsəm, mütləq qarşısında Quran, dodaqlarının tərpəndiyinin şahidi olmuşam.”

Əməlinə nə isə qarışdırmamaq niyyəti ilə görməməzlikdən gəlirdi. O, böyük övliyaların etdiyi kimi, mənlilik və lovğalıq hissindən baş qaldırmasından qorxduğu üçün etdiyi xeyir işləri unutmaq yolunu seçirdi.

Onun bu əxlaqını İsmayılıdakı Niyal Kursunun müdiri olan Ramiz Məmmədov da bu sözləriylə təsdiq edir: *“Süleyman müəllimin etdiyi yaxşılıqlar ümumiyyətlə bilinməzdi. Etdiyi yaxşılıqların bir çoxunu o Türkiyəyə qayıdandan sonra öyrəndik.”*

Süleyman xocanın bu həssaslığı da Haqqa ram olmuş, ixtlaslı bir möminin qəlbindəki ixtlas təcəllisi və əməllərin əcrini insanların iltifatlarıylə zədələməmək üçün ömür boyu riayət etdiyi bir həssaslıq idi.

Onun vəfat xəbəri bütün Adana məscidlərinin minarələrindən müəzzinlərin

verdikləri sala ilə ətrafa yayıldı. Cümə günü olduğu üçün vaiz yoldaşları da kürsülərdən onun üçün dua etmişdilər. Minlərlə insanın iştirakıyla qılınan cənazə namazında sonra Kabasakal qəbiristanlığına gələndə bizi orada gözləyən bir izdiham vardı. Məscid imamları və müəzzinləri oraya toplaşmışdılar. Adananın bütün imam və müəzzinləri cümə vəzifələrini ifa etdikləri üçün cənazə namazında iştirak edə bilməmişdilər. Hamısının gözlərindən Mərkəz Cəməsinə qatılma mərasimə qatılma bilməməyin hüznü oxunurdu. Orada ikinci bir cənazə namazı qılınması və bu səbəbdən məhrum qalmamaq üçün ısrar etdilər. Müfti də icazə verərək; *“o buna layiqdir”* deyərək, yuxarıda zikr etdiyimiz çıxışı etdi. Ardından ikinci dəfə cənazə namazı qıldılar. Qibtə olunacaq bir məqam idi...

Dəfn mərasimi əsnasında yanındakı qəbrin qarşısında bunları düşündüm.

“...Sənə çox xeyirli bir qonşu gəldi. Axşamlar qonşunun həyatda ikən, yatsı namazlarından sonra oxuduğu Mülk surəsi hörmətinə bir aydınlıq olacaq. Ümid edirəm ki, sənə də faydası toxunar.”

Ayaqlarıyla getdiyi xəstəxanadan tabutla yola salınan Süleyman xocaya Mövladan rəhmət, ailəsinə, yaxınlarına sevənlərinə səbri-cəmil diləyirik. Süleyman Işık və atası Əli xocanın ruhu üçün bir Fatiha üç İxtlas...

“KƏHF” CÜZLƏRİ ƏNƏNƏSİ

Bildiyimiz kimi Cümə günləri “Kəhf” surəsini oxumaq müsəlman aləmində davam edən sünənlərdən biridir. Mətləbdən əvvəl qeyd edək ki, hədis qaynaqlarında bu surəni oxuyanların Dəccalın şərinə qorunacaqlarına dair hədisi-şəriflər rəvayət edilir. Rəvayətlərdən bəziləri surənin ilk ayələrinin, bəziləri isə son ayələrinin (Müsnəd, VI/446) oxunması ilə əlaqədardır. Əbu Darda (r.a) Həzrət Peyğəmbər əleyhissalamın belə dediyini rəvayət edir: “*Kim Kəhf surəsinin əvvəlindən on ayə əzbərləyərsə, Dəccalın fitnəsindən qorunar.*” (Müslim, Müsafirun, 257.) Başqa bir hədisdə Peyğəmbər əleyhissalam belə buyurur: “*Cümə gecəsi Kəhf surəsini oxuyan qiyamətdə yerdən göyə gədər bir nurla aydınlanar. İki cümə arasında işlədiyi kiçik günahlar bağışlanar.*” (Beyhəqi, Sünən, 3/249.) Eyni zamanda bu surənin bəzi bölümlərini oxuyan, yaxud əzbərləyənlər üçün bunun qiyamət günü bir nur olacağı da qeyd edilmişdir. (Süyuti, Dürrul-Mənsur, v 354/359)

Bu hədisi-şəriflərə görə xüsusilə Şafei məzhəbində Cümə günündə Kəhf surəsini oxumaq məndub (müstəhab) əməl-

lərdən hesab edilmişdir. (M. Kəskin, Böyük Şafei Elmihalı, s. 198/212.)

Bu surənin sirr və hikmətlərindəndir ki, surə haqqında alimlər müstəqil əsərlər qələmə almışdır. Onlardan bir neçəsini misal versək; Məhəmməd Qalqaylı, “*əl-Həndəsəl-İlahiyyə fi Təfsiri Surətil-Kəhf*”, Şəmsəddin Sivasi “*Nəqdul-Xatir fi Təfsiri Surətil-Kəhf*”, Kamalpaşazadə “*Təfsiru Surətil-Kəhf*”, Məhəmməd Taylan “*Kəhf surəsində anladılan hadisələrin tarixi, ədəbi, elmi və dini təhlili*” və sair müstəqil təfsirləri göstərmək olar.

Bütün bunlar adı keçən surənin fəziləti və məlum olmayan hikmətləri əhatə dairəsində həmişə möminlərin nəzər diqqətini cəlb etmiş və bir növ onların mənəvi qida obyektinə çevrilmişdir. Ona görə də cümə günləri adətən Quranın məlum səhifələrindən tilavət etməklə bu ibadətlər yerinə yetirilmişdir. Şafei məzhəbində sözügedən surənin oxunmasının cümənin müstəhəb hökmlərindən olması səbəbilə bu məzhəbin olduğu yerlərdə buna daha çox diqqət edilmiş, hətta cümə axşamlarından başlayaraq müsəlmanlar evlərində ailəvi

zikir məclisləri (adna axşamları) təşkil edərək bu surənin oxunmasına xüsusi dəqqət yetirmişlər.

Ən əsası isə bu bölgələrdə xüsusilə də Car-Balakən bölgəsində **“Kəhf cüzü”** ənənəsi keçmişdən bəri geniş yayılmış bir ibadət və tilavət nümunəsidir. Bu bölgə üçün məhz Kəhf surəsinin daha çox oxunması bir zamanlar bölgədə tüğyan etmiş rus zülmünə qarşı hərəkətin və mübarizənin həm də dua və niyəzlarla Allahdan mədət ummanın simvoluna çevrilmişdir. Fitnə-fəsad və zülmə qarşı Kəhf surəsi ilə mədət umulmuşdur. Belə ki, Kəhf surəsinə Qurani-Kərimdən köçürərək müstəqil nüsxələr (**Kəhf cüzləri**) halında məscid və evlərdə tilavəti və əzbərlənməsi ilə məşğul olmuşlar. Bəzən də əlyazma Quranlarda surələr içərisində bu surənin təzhib üsulu ilə bəzədilməsinə xüsusi fikir verilmişdir. Cüzlərə nəzər salsaq bunun həm xəttatlar, həm də yazmağı bacaran hər kəs tərəfindən yazılaraq məscid və

hücrələrə hədiyyə (vəqf) edildiyinin şahidi olarıq. Hətta Zaqatala Tarix və Diyarşünaslıq muzeyində saxlanan müxtəlif “Kəhf cüz”lərindən biri diqqəti daha çox cəlb edir ki, tələbələrədən birinin yazıb hədiyyə etdiyi ehtimal olunan “cüz”ə ustadı belə bir qeyd yazmışdır: *“əl-Xattu beynəl-xutut, Misləl-Ğurab beynət-Tuyur”*. Yəni xətlər içərisində bu xətt, quşlar arasındakı qarğa kimidir.

Digər məscid və hücrələrdə qorunan XIX əsrin böyük alimlərindən Hafiz Qurban Əfəndi Meşləşi, Hafiz Şaban Əfəndi əl-Masexi kimi fiqh alimlərinin öz dəsti-xətti ilə yazdıqları nüsxələr və təzhibli Qazıqumuq nüsxələri bu ənənənin ən gözəl nümunələrini təşkil edirlər. İndi bu gözəl ənənəyə az da olsa rastlamaq mümkündür. Ancaq onun davam etdirilməsi və ya milli-mənəvi sərvət kimi qoruyub saxlana bilməsi isə zənnimizcə hamımızın borcudur.

YARIDA KƏSMƏK İSTƏMƏDİM

Zatür-Rıqa qəzasından geri qayıdarkən Rəsulullah (s.ə.s) gecələmək üçün bir vadidə dayanmaq göstərişi verdi. Abbad bin Bışr (r.a) ilə Ammar bin Yasir (r.a) bir-birinə qardaş elan edilmişdilər. Gecəni də vadinin bir kənarında bərabər keçirmək istədilər. Abbad (r.a) Ammardan (r.a) nə zaman yatmaq istədiyini -əvvəl yoxsa sonra- soruşdu. Ammar (r.a) da əvvəl yatmaq istədiyini bildirdi və bir tərəfdə uzanıb yatdı.

Gecənin sakitliyindən, səssizliyindən istifadə edən Abbad (r.a) ibadət etmək istədi. Namaza durdu və Kəhf surəsindən oxumağa başladı. Böyük həzz ilə namazda özünü unudub dünya ilə olan bağları qoparıb atmışdı. Mövlası ilə danışmış kimi Qurani-Kərimdən ayələr oxuyur, oxuduqca coşur və böyük zövqlə ibadətinə davam edirdi.

Uzaqdan Abbadı (r.a) gören düşmən ona bir ox atdı. Vücudunu yaralayan oxu çıxarıb atan Abbad (r.a) oxumağa davam etdi. Abbada ikinci ox da atıldı. Onu da çıxarıb atan Abbad oxumağına davam etdi. Həmin adam üçüncü dəfə də ox atınca çarəsiz qalan Abbad (r.a) dostunu səslədi. Ammar ayağa duranda ox atan adam onların iki nəfər olduğunu gördü və qaçdı. Abbadı (r.a) bu vəziyyətdə gören Ammar (r.a):

“Sübhənallah! Bu nə haldır ya Abbad? Sənə ilk oxu atanda məni niyə oyandırmadın?- deyə heyrətini bildirdi. Abbad (r.a) belə cavab verdi:

-Başladığımı surəni bitirmədən oxumağı kəsmək istəmədim. Allaha and olsun ki, ölümü Quranın kəsilməsindən daha üstün tuturam.

BİZ KİMİ ALDADIRIQ?!

Günüm həmişəki kimi keçmişdi. İşdən evə qayıdıb yeməyimi yedim. Axşam namazını yenicə qılıb, televizorun qarşısına oturdum. Birdən oğlum yanıma gələrək “İrfan” jurnalını mənə uzatdı. Mənə jurnalın içərində olan bir şəkli göstərirdi. Böyük bir avtobus şəkli idi. Oğlum avtobusu xoşladığından mənə jurnalda olan həmin şəkli göstərməyə çalışırdı. Əslində niyətimdə həmin anda jurnal oxumaq yox idi. Uşağın ürəyini qırmamaq üçün jurnalı aldım. Bir az şəklə baxdıqdan sonra uşaq yanımdan getdi. Məqalənin adı diqqətimi cəlb etdi. “Sürücünün Namazı”.

Kitab və jurnal oxuyuram, amma texnologiya ilə əlaqəli olanları, bir də diqqətimi cəlb edən məqalə olduqda. Bu məqalə də diqqətimi cəlb etmişdi. Deməli, oxumaq lazım idi. Əvvəlcə elə bildim məqalə hansısa fiqhi bir mövzu ilə əlaqədardır. Özüm də maşın sürdüyüm

üçün fikirləşdim ki, hər halda fiqhi bir hökm var, məqaləni oxuyum. İlahiyyatçı olduğum üçün məqalə bir az da maraqlı gəldi. Müəllifin adına baxdım, dərhal anladım ki, yazı fiqhi mövzuda deyil. Müəllif tanıdığım adam idi. O da mənim kimi ilahiyyatçıdır. Oxuduğum universitetdə məndən bir kurs yuxarıda oxumuşdu. Həvəsimi qırmadan məqaləni oxumağa başladım. Məqalə getdikcə məni fikirləşməyə məcbur edirdi. Müəllifin dedikləri sanki mənə yaşadıklarımı xatırladırdı. Müəllif məqalədə uzaq yola düşdüyünü və avtobus sürücüsünün namazı vaxtlı-vaxtında qıldığını söyləyirdi. Müəllif isə bir az tənbellik edərək namazı gecikdirdiyini yazırdı. Sürücünün bütün işlərini buraxaraq, yolun kənarında avtobusu saxlayaraq heç nəyə məhəl qoymadan namazını qıldığını deyirdi. Müəllif özünü günahkar sayırdı. Mən nə üçün belə tənbellik edirəm deyirdi. Məqaləni

oxudum və dərin fikrə getdim. Müəllif ən azından özünü günahkar hesab edirdi. Amma mənəm başıma belə hadisələr bir neçə dəfə gəlməsinə baxmayaraq mən heç buna məhəl qoymadan həyatıma davam etmişəm. Görəsən, həqiqətən də bu qədər soyuqqanlıyam?

Əslində ilahiyyatçı olduğum üçün özümə güvənirdim. Çünki harda dinə aid bir məsələ olsa, hər hansı dini bir mövzu ətrafında söhbət getsə, bir az məndən zəif bilənlərə özümü ağıllı göstərməyə çalışırdım. Halbuki bu gün işdə ikinci namazını qılarkən sünnəni qılmamışdım. Axı özümü ağıllı hesab edirdim. Çünki müəkkəd sünnəylə qeyri-müəkkəd sünnəni seçə bilirdim. Bir anda elə fikirləşmişdim ki, sünnəni qılmasam heç nə olmaz. Əslində isə belə deyildi. Sadəcə özümü aldatdığımı anladım.

Gördüm ki, dinin sadəcə özümə sərf edən tərəflərindən istifadə edirəm, yeri gələndə isə özümü ağıllı hesab edirəm. Nə qədər olmasa bunda fiqhi cəhətdən bir qəbahət yoxdur. Əgər sünnəni heç bir maneə olmadığı halda qılmasam, heç bir maneə olmadığı halda səfərdəyəkən oruc tutmasam, heç bir maneə olmadığı halda səfərdəyəkən namazları cəm etsəm, heç bir maneə olmadığı halda təhəccüd namazına qalxmasam, heç bir maneə olmadığı halda Qurani-Kərimi tez-tez oxumasam heç nə olmayacaqdı. Yuxarıda saydıqlarımı sadalayacaq olsam görək bir məqalə deyil, bir kitab yazam. Çünki nə qədər yazsam, yenə də ardı gələr. Əslində özümü aldadırdım, çünki bir-iki kitab oxumuşdum, hər şeyin oxuduqlarımdan ibarət olduğunu düşünürdüm.

Bir də dini yeni öyrəndiyim günləri xatırlayıram. Həmin vaxtları xatırladıqca indiki halıma inana bilmirəm. Çünki yeni-yeni namaza başladığım zaman hər namazı vaxtlı-vaxtında sünnə, fərz ayrı-seçkiliyi etmədən, çöl-bayır demədən qılırdım. Di-

nin bütün əməllərini vaxtında yerinə yetirirdim.

Heç yadımdan çıxmaz, səbh namazında məscidə kim birinci gələcək deyə tanışlarla yarışardıq. Beş vaxt namazı məsciddə qılaq deyə bəzən oyunlarımızı belə yarımçıq qoyardıq. İftarda oruc tutanlara xurma paylamaq üçün bir-birimizlə yarışardıq. Bu gün mən az xurma payladım, digərləri isə xurmalarını paylayıb qurtardı deyə həsəd aparardıq. Hər hansı birimiz vaxt namazına belə gəlmədikdə onun yerinə kədərlənərdik və ondan xəbər alana qədər rahatlıq tapmazdıq. Daima yarışardıq ki, tərəveh namazlarında ilk safda duraq və hər dörd rükətdən bir Peyğəmbərimizə salavat gətirək.

Bütün bunları fikirləşirəm o zamanlar özümü o qədər xoşbəxt hiss edirdim ki... Amma nədənsə bu xoşbəxtliyin ömrü çox qısa oldu. Çünki artıq o qədər könlüdən bağlı deyiləm. Artıq axırıncı dəfə hansı vaxt namazını məsciddə camaatla qıldığımı xatırlamıram. Kompüterdə oynadığım oyunların bitməsinə gözləyirəm ki, namazın vaxtına onsuz da hələ var. Tərəveh namazını hansı məsciddə az və tez qılırlarsa, ora getməyə çalışıram. Namaza gedəndə də arxa sə imam salam verən kimi gedim işimin dalınca.

Dinimi gözəl yaşamaq üçün dərinlən öyrənməyə çalışdım. O zamanlar az bilirdim və bildiklərimin hamısına da əməl etməyə çalışırdım. Amma indi biliklərimi artımtım. Bu artırıqlarım isə əvvəllər az gördüklərim ibadətləri belə etməyimə imkan vermir.

İndi mən iki kitab oxudum deyə özümü ağıllı hesab edirəm. Amma nə qədər acınacaqlı bir vəziyyətdə olduğumu anladım. İndi isə fikirləşirəm həmin o məqaləni yazan qardaşım, mən və bizim kimi bəlkə də saysız insanlar var.

GÖRƏSƏN BİZ KİMİ ALDADIRIQ?!



DƏRDİMİZ

İnsan ətrafındakılarla var ola bilən bir varlıqdır. Ətrafıyla özünə mənə qazanan və daxildən xaricə doğru varlıq göstərən bir canlıdır. İnsan yaşadığıca ətrafındakılara laqeyd qala bilməz. Qalmamağıdır da.

İslamın təməl prinsiplərindən biri də yaxşılığı əmr edib, pisləkdən çəkəndirməkdir. Bu təməl ölçü İslamın fərdə yüklədiyi məsuliyyətdir. Bu ölçü ətrafındakılara laqeyd qalmamaq ölçüsüdür. Çünki insanı digər canlılardan ayıran ən əhəmiyyətli xüsüs onun hadisələrə mənə verməsi ilə yanaşı hadisələri mühakimə də edə bilməsidir. Başqa sözlə desək, nəyin faydalı, nəyin zərərli olduğunu ayıra bilən bir xüsusiyyətə sahib olmasıdır.

Mövzumuzun ana fikirini bu iki xüsüs meydana gətirir:

Birincisi, mömin qardaşının hər cür dərdi ilə dərdlənmək.

Digəri isə, ətrafına qarşı yaxşılığı yaymaq xüsusunda məsul olmaq.

Bu iki xüsüsə yola çıxdığımız zaman, ilk ağılımıza gələn ayeyi-kərimələr Əsr surəsindəki ayələr olur. Rəbbimiz buyurur:

“Əsrə and olsun ki, İnsan (ömrünü bihudə işlərə sərf etməklə, dünyanı axirətdən üstün tutmaqla) ziyan içindədir. Yalnız iman gətirib yaxşı əməllər edən, bir-birinə haqqı tövsiyə edən və səbri tövsiyə edən kimsələrdən başqa!”

Rəbbimiz burada ölçünü qısa və dəqiq olaraq ortaya qoyur.

Mömin ilk növbədə özü olmaqla birlikdə ətrafındakıların, təsvir edilən ziyandakılar sinfinə daxil olmamaları üçün əlindən gələn səyi göstərməlidir. Bu səy möminin dərini öz dərdi bilmək hissiyatından irəli gəlməlidir.

Möminin inziva həyatı yaşaması xalqın içinə qarışıb onların hallarıyla həmhəl olması üçün mənəvi bir güc almasıdır. Yəni mömin həyatının sonuna qədər fərdi və ya ətrafdan təcrid olunmuş bir həyat yaşaya bilməz.

Ən yaxınımızdakıların dərini çəkməklə başlamalıyıq. Övladımızın, həyat

yoldaşımızın, anamızın, atamızın problemlərini dərd etməliyik. Evimizdə yanğın baş vermişsə uzaq diyarların yanğınlarını söndürə bilmərik. Evimizdəki övladımız səhv yolun yolçusu olmuşsa, başqasının övladına söz keçirə bilmərik. Çünki təbliğ ən yaxınımızdan başlamaq surətiylə halqa-halqa ətrafa yayılan bir proses daxilində həyata keçirilir. Möminin təbliği qəlbinin dərinliklərində dərd hiss edərək bu dərdinin nəticəsi olaraq yaradılan hər varlığa qarşı şəfqət və mərhəmət hissləri ilə hərəkət etməsidir.

Möminin məsuliyyəti yalnız özüylə məhdud deyil. İnsani ölçülərdə hər kəsdən, islami ölçülərdə də möminlərdən məsuldur. Dərhlənmək yalnız daxili bir hissdən ibarət qalmamalıdır. Möminlərin əziyyət çəkdikləri hər sahədə hərəkətə keçmək, konkret addımlar atmaq, dərdi həll etmək bu baxımdan ən zəruri addımdır.

İndiki vaxtda ictimai problemlər və onların əsası sayıla bilməyəcək qədər çoxdur. Ailədaxili fəlakətlər, ruhi sarsıntılar, əxlaqi erroziya, mənəvi məhrumluğa əsaslanan onlarla mənfi hal...

Mömin bütün bunlara laqeyd qalmamalıdır. Qardaşlığın tələbi yalnız qardaş olduğumuzu ifadə etmək deyil.

Tələbə oxutmaq, hansısa bir dərnək fəaliyyətində iştirak etmək, vəqf qurmaq və buralarda aktiv vəzifə almaq bir dərdin təzahürü olaraq ortaya çıxmalı və bizi qardaşlarımızın dərhləriylə həmhəl etməlidir. Rəsulullahın örnək həyatında ictimai hadisələrə nə qədər əhəmiyyət verdiyi də ayrıca bizim üçün bir ibrət vəsiləsi olmalıdır.

İslamın təməl prinsiplərindən biri də yaxşılıq əmr edib, pisləkdən çəkəndirməkdir. Bu təməl ölçü İslamın fərdə yüklədiyi məsuliyyətdir. Bu ölçü ətrafındakılara laqeyd qalmamaq ölçüsüdür. Çünki insanı digər canlılardan ayıran ən əhəmiyyətli xüsüs onun hadisələrə mənə verməsi ilə yanaşı hadisələri mühakimə də edə bilməsidir.

ETİQAD-İNAM

Şübhədən inama yol tutmuşam mən,
Özümü özümdə unutmuşam mən.
Bilmirəm özümdə mən kiməm, nəyəm?
Özümə bir qulam, hakiməm, nəyəm?

Bəzən pislə yaxşı, uzaqla yaxın
qarışır,
Gözümdə dəyişir aləm.
Mələklə şeytanın, haqla nahaqqın
Savaş meydanına çevrilir sinəm.
İnamın önündə şübhəm baş əyir
İnama inamla getdiyim zaman.
Amma möcüzələr girə bilməyir
Ağlıman taybatay qapılarından.
Günəş sirr,
Ay da sirr,
Ulduzlar da sirr.
Nə vaxt açılacaq bu sirr düyünü?
Ağlın kiçikliyi qavraya bilmir
Xalığın ölçüsüz böyüklüyünü.

Onda etiqadı dərhal arxa cərgədən
Dərhal köməyimə çağırıram mən.
Beləcə gedirəm inama doğru.
Bilmirəm, inama gedən yolmu bu?

Suallar beynimi deşir günbəgün,
Özümə ən böyük sirrəm özüm də.
Qeyri-adiliklər bəlkə bununçün
Dönür möcüzəyə mənim gözümdə?

Elə yol gedirəm, yol uzun, yoxuş,
Son ucu görünmür gözə mənzilin
Çatdığım hər mənzil başlanğıcıymış
Getmək istədiyim təzə mənzilin.

Bəxtiyar VAHABZADƏ



TƏQVA MƏKTƏBİ

Uca Allah Qurani-Kərimdə belə buyurur:

“Ey Rəbbimiz! Bizi sənə boyun əyənlərdən qıl, nəslimizdən də Sənə itaət edən bir ümmət çıxart, bizə ibadət üsullarını göstər, tövbələrimizi qəbul et. Həqiqətən Sən tövbələri çox qəbul edənsən və çox mərhəmətliyənsən.” (əl-Bəqərə, 128)

Qulu və elçisi İbrahim əleyhissalamın dilindən səslənən bu ayələrin bərəkəti ilə yetişən və insanlıq aləminə əmsalsız nümunə sayılacaq neçə-neçə Adəm övladını misal gətirmək mümkündür. Allaha son dərəcə anlayışlı və məsuliyyətli bir şəkildə qulluq etmə sənətinə yiyələnmiş olanlar arasında Hz. Ömər bin Əbdüləziz özünəməxsus bir yer tutmaqdadır! Hz. Ömər bin Əbdüləzizin Rəsulullahla bağlanma dəqiqliyi səhabə nəslinin nümayəndəsi olan Ənəs bin Maliki xüsusilə həyəcanlandırmışdı. Onun aşağıda izləyəcəyimiz rəy xarakterli sözləri Əmirəlmöminin Hz. Ömər bin Əbdüləzizin qulluq əxlaqını necə də dərinlən açıqlayır:

“Arxasında namaz qıldığım heç bir imamın namazı Ömər bin Əbdüləzizdən daha azdır. Ömər bin Əbdüləzizdən daha az namaz qılmaqda olan imamın namazı Ömər bin Əbdüləzizdən daha azdır. Çünki onun namazı Rəsulullahın (s.ə.s) namazına bənzəyirdi”

Hədsiz bir Allah qorxusunun və Rəsulullahla bağlılıq səadətinin kök saldığı qəlb aləmi Ömər bin Əbdüləzizdə qulluq məsuliyyətinə xüsusi bir ciddiliklə yanaşma keyfiyyəti formalaşdırmışdı. Vəfatından sonra xanımı Fatimənin anlatdıqları Ömər bin Əbdüləzizin unudulmaz qulluq həyəcanını tanıdacaq ölçüdədir:

Bir dəfə Fatimə xanım o qədər ağladı ki, gözləri görməz hala gəldi. Qardaşları:

- Nə edirsən? Ərin üçün ağlayırsan? Əgər belədirsə, ağlamağa ən layiqli olan kişi odur. Yoxsa başqa bir səbəbdən ağlayırsan? -deyə soruşduqlarında Fatimə xanım bu möhtəşəm cümlələri dilə gətirdi:

- Gecələrin birində Ömər bin Əbdüləziz elə bir halını gördüm ki... Anladım ki, onu bu dəhşətə salan qəlbinə yerləşmiş olan böyük həqiqətdir. Qardaşları:

- Nədir onda gördüyün o hal - deyə soruşduqda bunları söylədi:

- Bir gecə qalxaraq namaz qılırdı. **“Ürəkləri dəhşətə salan qiyamət! Nədir qiyamət? Sən nə bilirsən ki, nədir qiyamət. O gün insanlar kəpənəklər kimi ətrafa səpələnəcək. Dağlar isə didilmiş yun kimi olacaqdır.”** (əl-Qariə, 1-5) ayələrinə gəlincə qəlbindəki müdhiş bir sarsıntıni “Aman dəhşətli sabaha” ifadələrinə

çevirərək yerə yıxıldı. Ayeyi-kərimənin mənasını bu qədər yaşaması təsvir vasitələrinə sığmayacaq dərəcədə heyretəmiz idi. O vəziyyətdə sakitləşməyə başladı, hətta öldüyünü sanmışdım. Sonra özünə gəlməyə başladı, “Aman dəhşətli sabaha” cümlələri ilə sıçrayıb ayağa qalxdı və bunları söylədi:

- İnsanların səpələnmiş kəpənəklər və dağların da didilmiş yun kimi olduğu gündə vay mənim halıma. Sübh azanına kimi belə davam etdi. O gecəni hər xatırladığımda göz yaşlarıma hakim ola bilmirəm.

İlahi vəhyin qəlbə təsir dərəcəsini ölçmək mümkün olsaydı belə Ömər bin Əbdüləzizin misalında bunun mümkünsüzlüyünü söyləmək yerinə düşərdi. Ümməti-Məhəmmədin (s.ə.s) dünya və axirət işlərini qəlbinin ağırlıq mərkəzinə çevirmiş olan bir insanın Rəbbinə, Rəsulullahın yönəldiyi kimi yönəlmə bəxtəvərliyinə can atması onu bəşəri təfəkkürə ən layiqli yöndən tanıdan bir istiqamətdir. Rəbbinin hüsurunda durma və bu hüsuru dəyərləndirmədə həddən artıq həssaslıq nümayiş etdirən Ömər bin Əbdüləzizin xəlifəlik qayğıları xanımı Fatimənin dilindən hərərəti sönməyəcək dərəcədə mənalı səslənməkdədir:

“Bir gün hüsuruna girmişdim. Namaz otağında əllərini yanaqlarına dayayaraq ağlayırdı. Nə üçün ağlayırsan deyər soruşduqda bunları söyləmişdi:

*Ümməti-Məhəmmədin
(s.ə.s) dünya və axirət
işlərini qəlbinin ağırlıq
mərkəzinə çevirmiş olan
bir insanın Rəbbinə,
Rəsulullahın yönəldiyi kimi
yönəlmə bəxtəvərliyinə can
atması onu bəşəri təfəkkürə
ən layiqli yöndən tanıdan
bir istiqamətdir.*

Ey Fatimə... Bu ümmətə cavabdehlik mənim çiyinlərimə yükləndi. Ümmətin içindəki və yer üzərindəki bütün ac olan fağırları, kimsəsiz xəstələri, sahibsiz çıpaqları, könlü qırılmış yetimləri, əzilmiş məzlumları, qəribləri, əsirləri, kimsəsizləri, əldən-ayaqdan düşmüş ixtiyarları, tək başına dul qalmış qadınları, ailəsi çox olub

qazancı az olanları və bunun kimi neçə-neçə insanları düşündüm. Bilirəm ki, Rəbbim qiyamət günü bunların hesabını məndən soruşacaqdır. O gün onların adına məni Hz. Məhəmməd də sorğulayacaq. O gündə arxamın olmamasından qorxdum ona görə ağlayıram.

“Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətə (məşəqqətə) düşməyiniz ona ağır gəlir, o sizdən (sizin iman gətirməyinizdən) ötrü təşnədir, möminlərlə şəfqətli, mərhəmətlidir!” (ət-Tövbə, 128) əmr-i ilahisinin təcəssümü olan Rəsulullahın əxlaqına bütün varlığı ilə bürünərək sarılan Hz. Ömər bin Əbdüləzizin xəlifəlik fəaliyyəti bu dərəcədə heyretəmiz idi. Mübarək babası Hz. Ömər bin Xəttabın “İnandığınız kimi yaşamırsınızsa, yaşadığınız kimi inanmağa başlayacaqsınız” ifadəsinin ilk qisminə, yəni inandığı kimi yaşama bəxtəvərliyinə hər vəchlə nail olma fürsətini bir an olsun belə hədəf etməməyi qarşısına məqsəd qoymuşdu.

Həz. Ömər bin Əbdüləzizin davranışlarıyla sərgilədiyi qulluq həyatı Allaha gözəl bir şəkildə yönəlmə elmini bəşər aləminə təlim edən bənzərsiz bir təqva məktəbidir. Bu təqva məktəbinin, ona qoşulanları dünya və axirət xeyirlərinə doğru götürməsi, Əhməd bin Hənbəlin aşağıdakı ifadəsindən də seçilməkdədir:

“Ömər bin Əbdüləzizi sevən və onun yaxşılıqlarından bəhs edib bu yaxşılıqları yaymaq üçün çalışanı gördüyündə bil ki, bu işin sonunda bir xeyir vardır. İnşallah...”

HAQQ DOSTLARINDAN HİKMƏTLƏR -Loğman Həkim ﷺ- 2

Loğman ﷺ buyurur:

“Oğlum, hikmət yoxsulları padşahların məclislərinə oturur.” (Əhməd, əz-Zöhd, s. 87, № 537)

[Hikmət ruhun qidasıdır. İnsan bədəninin yaşaya bilməsi üçün maddi qidalara ehtiyacı olduğu kimi, mənəvi yüksəliş və təkamül üçün də hikmətlərdə dərinləşərək qəlbi feyz və ruhaniyyətlə əhya etmək zəruridir.

İnsan dünyanın bütün mülkünə sahib olsa da hikmətdən məhrum qalmağın ruhunda açdığı boşluğu heç cür doldura bilməz. Buna görə də xüsusilə böyük sərvət sahibləri və idarəçilik mövqeyində olub cəmiyyətin məsuliyyətini yüklənənlər Haqqa qulluq yolunda qəlbi müvazinət və istiqamətlərini qoruya bilmək üçün hikmət sahibi şəxsiyyətlərin himmətlərinə hər kəsdən daha çox möhtac olmuşlar. Çünki qüdrət və iqtidar sahiblərinin ətrafındakılar ümumiyyətlə mənfəət axtarışı

və ya mövqelərini itirmək təlaşı içində olduqlarından doğruları hər zaman cəsərlə dilə gətirə bilməzlər.

Hikmət əhli isə xalqın deyil, Haqqın nəzərində mötəbər ola bilməyin dərdindədirlər. Onlar dünyəvi mənfəətlərə təşnə olmayıb, haqqı təbliğ yolunda zəhmətlərə qatlanmağı özləri üçün rəhmət bilirlər. Bu səbəblə güc və iqtidar sahiblərinin yaxınında olanlardan heç birinin edə bilməyəcəyi nəsihət və xəbərdarlıqları etməkdən çəkinməzlər. Onların axirətini qorumaq üçün eynilə bir həkimin xəstəsinə şəfa olacaq acı dərmanlar içirməsi kimi lazım gəldikdə acı tövsiyələr etməyi də özlərinə borc bilirlər.

Rəvayətə görə Abbasi xəlifəsi **Harun ər-Rəşid** bir gün yaxın dostuna:

“- Bu səltənətin verdiyi dəbdəbədən ürəyim sıxıldı. Məni elə bir adamın yanına apar ki, orada hüzur tapım.” –dedi.

O da **Süfyan bin Üyeynə**nin tövsiyəsilə xəlifəni **Fudayl bin İyaz**ın yanına apardı.

Fudaylın evinə yollanıb qapısını döydülər. Fudayl içəridən:

“- Kimdir?” –deyə səsləndi. Onlar da:

“- Əmirəlmöminin!” –deyə cavab verdilər. Fudayl:

“- Ümməti-Məhəmmədin görülcək bu qədər işi ola-ola əmirəlmömininin mənim yanımda nə işi var?” –deyə soruşdu. Harunun yaxın dostu:

“- Ulül-əmrə itaət vacibdir. İndi de görək, içəri sənin verəcəyin icazə ilə, yoxsa xəlifənin əmriylə girək?..” –dedi. Fudayl:

“- İcazə yoxdur, əgər əmrlə girəcəksinizsə, o da öz işinizdir!..” –dedi.

Harun içəri girdi və Fudayl bin İyazdan öyüd verməsini istədi. Fudayl belə dedi:

“- Rəsulullah ﷺ –in əmisi olan baban “Məni bir qövmə əmir təyin et!” –deyə Ondan xahiş etmişdi. Allah Rəsulu ﷺ də:

“- Əmican, bir anlıq səni özünə əmir təyin etdim.” –dedi. Yəni “Bir dəfə nəfəs alıb-verənədək Allaha itaət etmək min illər uzunlu xalqına biganə və qafil hökmdar olmandan daha xeyirli-dir...” –demək istədi. Harun ər-Rəşid:

“- Bir az da öyüd verərsinizmi?” –dedikdə belə buyurdu:

“- Ömər bin Əbdüləziz xilafət məqamına

gəldiyi zaman Salim bin Abdullah, Rəca bin Hayvə və Məhəmməd bin Kəbi dəvət edərək:

“- Mənə çox ağır bir vəzifə verildi, axirətdə qurtuluşum üçün mənə nə tövsiyə edirsiniz?” –deyə soruşdu. Onlardan biri:

“- Əgər sabah, qiyamət günü əzabdan xilas olmaq istəyirsənsə, müsəlmanların yaşlılarını atan, gənclərini qardaşın, uşaqlarını övladın, qadınlarını da anan və bacın bil!..” –demişdi. Xəlifə:

“- Bir az da öyüd ver!” –dedikdə Fudayl sözünə belə davam etdi:

“- İslam diyarı sənin evin, bu diyardakı camaat da ailə üzvlərin kimidir. Atana, qardaş-bacılarına və balalarına nə cür rəftar edirsənsə, təbəəndəkilərə də o cür rəftar et. Atan yerində olan yaşlıları ziyarət et, qardaşların yerində olan gənclərə yaxşılıq et, övladın yerində olan uşaqlara da ehsan et.” Sonra belə davam etdi:

“- Ey xəlifə! Bu gözəl üzünün cəhənnəm odunda yanıb ey-

bəcər hala düşməsindən qorxuram. Elə gözəl çöhrələr var ki, cəhənnəmdə fəryad və fəğan etməkdədirlər! Burada əmir olan bir çoxları orada əsirdirlər!”

Bu sözlərə qulaq asan Harun ər-Rəşid bir

“Allahdan qorx!.. Çünki O, qiyamət günü səndən bir-bir müsəlmanları soruşacaq və hər birinin haqqını ödəməyi sənə əmr edəcək. Əgər bir gecə yaşlı bir qadın evində ac yatmışsa (hi-dayət gözləyən bir insana təbliğ etməkdən biganə qalmısansa), sabah qiyamət günü onlar da yaxandan yapışacaq və orada səndən şikayətçi olacaqlar!”

az da öyüd-nəsihət verməsini rica etdikdə Fudayl belə buyurdu:

“- Allahdan qorx!.. Çünki O, qiyamət günü səndən bir-bir müsəlmanları soruşacaq və hər birinin haqqını ödəməyi sənə əmr edəcək. Əgər bir gecə yaşlı bir qadın evində ac yatmışsa (hidayət gözləyən bir insana təbliğ etməkdən biganə qalmırsansa), sabah qiyamət günü onlar da yaxandan yapışacaq və orada səndən şikayətçi olacaqlar!”

Yaşlı gözlərlə bir qədər də nəsihət dinləyən Harun ər-Rəşid oradan ayrılmazdan əvvəl Fudayl bin İyazdan soruşdu:

“- Borcun varmı?” Fudayl:

“- Bəli, var! Rəbbimin bu qədər lütf və ehsanının əvəzində həmd, şükür və zikr borcum var. O, lütf edərək mənə hidayət ehsan etdi. Mənim də vəzifəm bunun şükür borcunu Rəbbimə ödəməyimdir. Əgər O, bu borcumu ifadakı nöqsanlaırm səbəbiylə məni yaxalayarsa, vay halıma!” –dedi. Harun:

“- Mən Haqqa olan borcunu yox, xalqa olan borcunu soruşuram.” –dedi. Fudayl:

“- Şükürlər olsun! Haqqın verdiyi nemətlər içində üzürəm. Xalqdan heç nə gözləmirəm.” –dedi.

Fudayl bu sözüylə bir növ: “Haqqın təqdirindən məmnun və razıyam. Ondan gələn hər şey mənim üçün ən xeyirlidir. Allahın mənim üçün təqdir etdiyini Onun qullarına şikayət etməkdən həya edirəm.” demək istəmişdi.

Sonra Harun içində min qızıl olan kisəni onun önünə qoydu və:

“- Bu, anamdan miras qalmış halal puldur.” –dedi. Bunu görən Fudayl dedi:

Loğman ﷺ buyurur:

“Ey oğlum! Alimlərin (və ariflərin) məclislərində iştirak et! Hikmət sahiblərinin sözlərinə qulaq as! Çünki Allah-Taala yağdırdığı bol yağışla ölü torpağı diriltiyi kimi, ölü qəlbi də hikmət nuruyla dirildir.”
(Heysəmi, *Məcməuz-Zəvaid*, I, 125)

“- Bax, Harun! (Mən sənə nə deyirəm, sən nə edirsən?!) Mən sənə qurtuluşunu istəyirəm, sən isə mənə bu qədər ağır bir yük yükləyirsən! Mən sənə malik olduğun hər şeyi haqq sahiblərinə qaytar! (Təbəəndəki yaşlılar atan, gənclər qardaşların, qadınlar ana və bacıların, uşaqlar da övladlarıdır, sənə üzərində mənədən əvvəl onların arasındakı yoxsul, ac, kimsəsiz və qəriblərin haqqı var. Sən mənədən əvvəl onları düşün, onları himayə et və bu haqqı onlara ver!) deyirəm, sən isə təbəəndəki möhtacları haqqını mənə verməyə çalışırsan!..”

Fudayl bin İyaz bunları dedikdən sonra Harun ər-Rəşidin yanından qalxıb çölə çıxdı. Onun arxasınca nəmli gözlərlə baxan Harun belə dedi:

“- Fudayl əsl axirət sultanıdır!”

Bəli, Allah-Təala dünyanı arxa plana ataraq üzünü tamamilən Allaha və axirətə çevirmiş bəndələrinin könlünə hikmət nurunu bəxş edərək həqiqi səltənəti lütf etmiş, dünya sultanlarını onların izinə salmışdır.

Şanlı əcdadımız da hikmət sahibi alim və arifləri baş tacı etmiş, onların dua, himmət və nəsihətlərindən istifadə etdikləri müddətdə irəliləyib yüksəlmişlər. Osman Qazinin yanında bir Şeyx Ədəbali həzrətləri, Yıldırım Xanın yanında Əmir Sultan, Fateh Sultan Mehmedin yanında Ağşəmsəddin həzrətləri, Sultan Əhmədin yanında Hüdayi həzrətləri və daha kimlər maddə ilə mənə, dünya ilə axirət arasında möhtəşəm bir tarazlıq ünsürü olmuş, onların qəlblərinə sanki istiqamət zərdabı vurmuşlar.

Burada qeyd edəcəyimiz hadisə bu həqiqətə gözəl bir nümunədir:

Yavuz Sultan Səlim xəta və qafil hərəkətlərə göz yummayan cəlal sahibi bir padşah idi. Ancaq cəlalı da camalı kimi ilahi ölçülər çərçivəsində formalaşmışdı. Bir

dəfə səhlənkərlıq nəticəsində xəzinədə baş verən oğurluq səbəbiylə qırxa yaxın adamın öldürülməsini ömr etmişdi. Bunu eşidən Şeyxülislam **Zənbilli Əli Əfəndi** ömr icra edilmədən mane ola bilmək üçün izin belə almadan tələsik Yavuzun yanına girdi. Hadisənin əslini Sultanın ağzından eşitmək istədi. Yavuz:

“- Əfəndi həzrətləri, eşitdikləriniz düzdür, ancaq sizin də dövlət işlərinə qarışmağa haqqınız yoxdur!..” –deyərək sərt cavab verdi.

Bu zaman Zənbilli Əli Əfəndi eyni sərtliklə:

“- **Sultanım, mən sizə şəriətin hökm-lərini bildirməyə gəldim. Çünki bizim vəzifəmiz sizin axirətinizi qorumaqdır!..**” –deyərək düzgün qərarın necə olacağını izah etdi.

Zənbilli Əli Əfəndi bu sözləriylə öz axirətini təminat altına almaq üçün də zəruri olan xəbərdarlıq və irşad vəzifəsini ifa edirdi. Çünki belə etməyəcəyi təqdirdə özünün də məsuliyyətdən qurtula bilməyəcəyinin idrakı içində idi. Bu səbəblə qəzəbləndiyi zaman zəbt edilməsi mümkün olmayan cəngavər Yavuzun hüzuruna sanki kəlləsini qoltuğuna alaraq çıxmış, həqiqətləri cəsarətlə dilə gətirmişdi.

Böyük orduları diz çökdürən Yavuz Sultan Səlim xan isə heç kimdən görmədiyi bu sərt cavab qarşısında bir az hiddətlənsə də ilahi həqiqətlərin qıldan incə, qılıncdan kəskin ölçüləri qarşısında başını önünə əydi. Həqiqəti anladı və şeyxülislamın tövsiyəsini qəbul edib ona görə hərəkət etdi. Üstəlik Zənbilli Əli Əfəndidən də üzr istəyib könlünü aldı.

Dövlət işlərində heç vaxt xətir-minnət dinləməyən bir cahangirin elm, irfan və hikmət sahibi şəxsiyyətlərə göstərdiyi itaət, təslimiyyət və hörmətin ən möhtəşəm misallarından biri də belədir:

Yavuz Sultan Səlim xan və ordusu Adana tərəflərdə şiddətli yağışa düşmüşdülər



Hər yer palçıq gölməçəsinə çevrilmişdi. O əsnada Səlim xan dövrünün böyük alimlərindən **Kamal Paşazadə** ilə yanaşı at üstündə söhbət edərək gedirdilər. Birdən Kamal Paşazadənin atı hürkdü və ayağının altından çıxan palçıq Yavuzun kaftanını tamamilən batırdı.

Kamal Paşazadə çox narahat oldu, rəngi qaçdı. Yavuz ona tərəf çevrilərək təbəssümlə:

“- **Alimlərin atının ayağından çıxrayıb bizə bulaşan palçıq bizim üçün şərəfdir, mübarəkdir. Bu palçıqlı kaftanı mən öləndə sənduqəmin üstünə örtərsiniz!**” –buyurdu.

Böyük fəthlər sultanı Yavuz xan dünya çapındakı zəfərləriylə məğrur olmamış, daima nəfsinə qələbə çalaraq həqiqi zəfərin ancaq elm, irfan və hikmət sahibi şəxsiyyətlərin irşadıyla könül dünyasında



baş verəcəyini idrak etmiş bir padşah idi. Onun bu misraları sözügedən həqiqəti necə də gözəl ifadə edir:

*Padişahı-aləm olmaq bir quru qovğa imiş;
Bir vəliyə bəndə olmaq cümlədən ələ imiş!..*

Gördüyümüz kimi Yavuz Səlim xan da bir çox Osmanlı padşahı kimi özünü haqq və xeyrə istiqamətləndirərək bir vəlini bütün dünyəvi dəyərlərdən üstün tutaraq onların himmətlərini dünya səltənətinə tərəch edirdi.

Həzrət Mövlana buyurur:

“Haqq dostu bir vəlinin köləsi olmaq padşahların başlarına tac olmaqdan daha yaxşıdır.”

Çünki padşahların başındakı tac bir müddət ehtişamla səltənət sürsə də nəticədə faniliyə məhkumdur. Lakin bir Haqq dostuna yar olanların hikmət dolu xəbərdarlıq və irşadlarıyla nail olacaqları səadət və səltənət isə əbədidir.

Məhz bu şüur və idrak içində olan Osmanlı sultanları da dövlətin quruluşundan süqutuna qədər maaşlı əsgərlərinə hər cümə günü namaza gedib-gələrkən yüksək səslə:

“Məğrur olma, padişahım, səndən böyük Allah var!..” demələrini əmr edərək, özlərinə edilən mənəvi tövsiyələrin bu şəklini rəsmiləşdirməyə çalışmışlar.]

Loğman ﷺ buyurur:

“Ey oğlum! Alimlərin (və ariflərin) məclislərində iştirak et! Hikmət sahiblərinin sözlərinə qulaq as! Çünki Allah-Təala yağdırdığı bol yağışla ölü torpağı dirilt-

diyi kimi, ölü qəlbi də hikmət nuruyla dirildir.” (Heysəmi, *Məcməuz-Zəvaid*, I, 125)

[Hər bir insan özünü haqq və xeyrə çatdıracaq bir fərasət və bəsirət nuruna möhtacdır. Bu nura kifayət qədər sahib ola bilməyənlər isə sahib olanların rəhbərliklərinə tabe olaraq doğru yolu tapa bilirlər.

Xüsusilə zəmanəmizin materialist dünyasında nəfsani cazibələr təhrik edilməkdə, bir çox insanlar özlərini mənəvi təhlükələrə qarşı xəbrədar edəcək bir rəhbərdən məhrum olduqları üçün seldə axıb gedən kötöklər kimi istiqamətini itirməkdədir. Neçə-neçə bulaq suyu qədər şəffaf könüllər ilahi hikmət və həqiqətlərlə istiqamətləndirilmədiyi üçün bataqlıqlara axaraq hədəf olmaqdadır. Dünyəvi və nəfsani cazibələrə aldanaraq qəflət və dəlalətə sürüklənənlərin həzin həlakını **Mövlana həzrətləri** belə təsvir edir:

“Allahın sınaq vasitəsi dünya malı (və səltənəri)dir. Dünya qafili sərxoş edər, aldadar. Könlünü dünyaya verənlərin qəlb gözü kor olar. Çünki onlar (qəflətləri səbəbiylə bulaq suları ola-ola) gölməçədəki acı və duzlu suyu içərlər.”

Yanlış məcralara yönələn, yorulan və iztirab çəkən ruhların yeganə müalicəsi haqqı və xeyri görəcək olan könül gözlərinin açılması və qəlblərin ehya olması isə ilahi hikmət və həqiqətlərlə zinətlənmiş diri bir könül aləminə sahib olan Allah dostlarının izini təqib etməklə mümkündür. Haqq dostu Mövlana həzrətləri bu həqiqəti də belə ifadə edir:

“Allahla bərabər olmaq istəyən kəs vəlilərin söhbətlərini qaçırməsin. Vəlilərin hüzzurundan uzaqlaşmaq həlak olmaq deməkdir.”

“Könlün itirdiyi hikmət qumaşı könül əhlinin hüzzurunda ələ keçər.”

Könüllərə mənəvi diriliş vəsiləsi olan hikmət isə içində yaşadığımız bu səbəblər aləminin hər varlığında və baş verən hər hadisədəki səbəblərin özünə bağlı olduğu əsl və sirri səbəbi fərqləndirə bilmək, belə-

liklə də əsərdən müəssirə, sənətdən sənətkara yol ala bilməkdir. Hər yerdə var olan ilahi mesajları oxuya bilmək beləliklə də ilahi imtahanın şifrələrini könül aləmində çözü bilməkdir. Müsəbbibul-əsbab, yəni bütün səbəbləri xəlvət edən Allaha aparmayan hər idrak xamdır, hər anlayış nöqsandır. İdrakın kamilliyi də hər bir varlıq və hadisədəki ilahi murada diqqət kəsilməyə bağlıdır.

Buna görə hikmətli söz və davranışlarla təfəkkürdə dərinləşərək daxili aləmi əhya etmək zəruridir. Mömin bu sayədə qulluq şüurunu canlı tuta bilər. Yenə bu səbəblə peyğəmbərlərin təbliğ və təzkiyə ilə yanaşı ən mühüm vəzifələrindən biri də Kitab və “Hikmət”i təlim etməkdir.

Hikmətin əsl mənbəyi Allah-Təaladır. Hikmətlərin qəlbə ilham olunub ifadəyə sirayət etməsinin yolu isə təqva təzahürü saleh əməllərlə qəlbən Allaha yaxın olmaqdır. Bir hədisi-qüdsidə Həzrət Peyğəmbər ﷺ Allah-Təalanın belə buyurduğunu bildirir:

“...Bəndəm ona fərz qıldığım əməllərdən daha sevimli heç nə ilə Mənə yaxınlaşa bilməz. Bəndəm Mənə (fərzlərdən əlavə) nəfilə ibadətlərlə durmadan yaxınlaşar. Nəhayət Mən onu sevərəm. Onu sevdiyim zaman Mən onun (sanki) eşidən qulağı, görən gözü, tutan əli, yeriyən ayağı, anlayan qəlbi və danışan dili olaram...” (Bax. Buxari, Rıqaq, 38; Əhməd, VI, 256; Hey səmi, II, 248)

Başqa bir hədisi-şərifdə isə belə buyrulur:

“Qırx səhər iklasla Rəbbinə yönələn insanın qəlbindən dilinə hikmət bulaqları axar!” (Süyuti, Camius-Sağir, II, 137/8361)

Nəticə etibarilə Haqqa yaxınlıq xüsusunda yüksək səviyyə qazanmış, təqva sahibi saleh insanların könül dünyaları ilahi hikmət və həqiqət nurlarının əks etdiyi cilalı və şəffaf bir aynaya bənzəyir. Bu Haqq dostları məxluqata hikmət və ibrət nəzəriylə baxdıqları üçün digər in-

sanlardakı kainat xariqələrini adi bir şeymiş kimi görmə qəfləti onlarda olmaz. Həqiqətən insan hər hansı bir rəssamın təbiəti təqlid edərək çəkdiyi mənzərələri təqdirle tamaşa edərkən kainat və onun Xaliqu qarşısında eyni təqdir hissini duymaz. Bütün xariqələri sadə təbiət hadisələri olaraq qavrayar. Hikmət əhli Haqq dostları isə bir rəssamın sırf şöhrətini davam etdirmək üçün çəkdiyi tabloların yerinə, əsl sənətkar olan Allah-Təalanın qüdrət əsərləri qarşısında heyran, dəhşət və həyəcan hissi keçirərək ilahi sənətin həzzinə nail olurlar.

Sərmayəsi eyni torpaq olan milyonlarla növ bitkilərin rəngarəng yarpaq və çiçəklərinə, ağacların rəng, qoxu, ləzzət və formaca sonsuz fərqlilik ifadə edən meyvələrinə; ancaq bir-iki həftəlik ömrü olduğu halda kəpənəyin qanadlarındakı möhtəşəm naxışlara; bülbüllərin kiçik ürəklərindən gələn fəryad nəغمələrinə; qumruların “hu hu” səslərinə; insanın yaradılışındakı fəvqəladə incəliklərə; gözün görməsi, beynin idrak etməsi kimi sonsuz ilahi möcüzələr və bunların “hal lisanı” adlanan sirli bəyanlarına diqqət kəsilərlər.

Bu Haqq dostları üçün bütün kainat artıq oxunacaq ilahi bir kitabdır. Onlar sətirdəki elmləri aşmış, sədrdəki (sinələrdəki) elmə nail olmuşlar. Bu səbəbdən onların hikmətli sözlərini dinləmək, ibrət dolu dav-

Haqqa yaxınlıq xüsusunda yüksək səviyyə qazanmış, təqva sahibi saleh insanların könül dünyaları ilahi hikmət və həqiqət nurlarının əks etdiyi cilalı və şəffaf bir aynaya bənzəyir. Bu Haqq dostları məxluqata hikmət və ibrət nəzəriylə baxdıqları üçün digər insanlardakı kainat xariqələrini adi bir şeymiş kimi görmə qəfləti onlarda olmaz.



ranışlarını diqqətlə izləmək insana müstəsna bir mənəvi dirilik qazandırır.]

Loğman ﷺ **buyurur:**

“Oğlum! Daş da daşdım, dəmir də! Ancaq pis qonşudan ağır heç nə görmədim!”
(Əhməd, *əz-Zöhd*, s. 86, № 533)

[İnsanın əsl üzü çətinliklə sınağa çəkil-di, nəfsinin damarına basıldığı zaman meydana çıxar. Necə ki, **Həzrət Ömər** ﷺ yanında bir adam tərifləndikdə mədh edən adama bu üç sualı vermişdi:

“- Sən onunla heç **qonşu** oldunmu, **səfərə** çıxdınmi və ya **ticarət** etdinmi?”

Qarşısındakı adam üçün də etmədiyini söylədikdə:

“- Mənə elə gəlir ki, sən onu məsciddə Quran oxunarkən başını önə əydiyini görmüsən!” –dedi.

“- Bəli, ey Ömər! Mən onu dediyin kimi görmüşəm” –cavabını verdi. Bu zaman Həzrət Ömər ﷺ:

“- Elə isə çox da tərifləmə! İxlas bəndənin boynuna yazılmamışdır.” –buyurdu.

Burada Həzrət Ömər in verdiyi düstur zahirə aldanmamaqdır. Kiminsə haqqında doğru bir qənaət sahibi olmaq üçün onun hərəkətlərinə, bəşəri münasibətlərinə də baxmaq lazımdır. Mənfəətindən sınağa çəkilib müsbət qiymət almamış bir insanın əməlisaleh adam olduğuna şahidlik etmək tamamilə yanlışdır.

Qonşuluq da insanın iç üzünü ortaya çıxaran bir hadisədir. İnsan pisliyini gördüyü bir adamdan uzaqlaşb ondan xilas ola bilər. Lakin pis bir qonşudan xilas ola bilmək o qədər də asan deyil. Ona görə də qonşu seçərkən diqqətli olmaq lazımdır. Hətta bu barədə: “Ev alma, qonşu al!” sözü məşhurdur.

Rəsulullah ﷺ də:

“*Daimi məskunlaşdığınız yerdə pis qonşudan Allaha sığının! Köçəri olduğunuz yerdəki qonşu necə də olsa bir müddət sonra sizdən ayrılacaq*” –buyurmuşdur. (Nəsai, İstiaza, 44)

Həzrət Əbu Bəkr ﷺ da:

“Qonşunla dalaşma, qonaq gedər, o qalar.” buyurmuşdur. Bütün insanların gözəl qonşularla yaşamaq istədiyini düşünərək, əvvəla özümüz gözəl bir qonşu olmalı, daha sonra da saleh qonşuların yanında məskunlaşmağa çalışmalıyıq. Həzrət Peyğəmbər ﷺ-in bu bəyanı qonşu haqlarına riayətin əhəmiyyətini açıq şəkildə ortaya qoyur:

“*Cəbrayıl mənə, daima qonşu haqqına riayət etməyi tövsiyə edərdi. O qədər tövsiyə etdi ki, qonşuları bir-birinə varis təyin edəcəyini zənn etdim.*” (Buxari, Ədəb, 28)

Digər tərəfdən qonşulara narahatlıq vermək böyük bir iman zəifliyidir. Qonşular əvvəlcə bir-birlərinin şərindən əmin



olmalıdırlar. Çünki Peyğəmbərimiz ﷺ ardarda üç dəfə:

“- *Vallah iman etmiş olmaz!*” buyurmuşdu. Səhabələr:

“- Kim iman etmiş olmaz, ya Rəsulallah?” deyə soruşdular. Rəsulullah:

“- *Edəcəyi pislidlərdən qonşusu təhlükəsizlik içində olmayan kimsə!*” buyurdu. (Buxari, Ədəb, 29; Müslim, İman, 73)

Qonşuluq o qədər mühümdür ki, yalnız bu dünya ilə də məhdud qalmamaqdadır. Həyatda ikən salehlərlə bərabərlik zəruri olduğu kimi, qəbirdə də onlara qonşu ola bilmək çox əhəmiyyətlidir. Necə ki, hədisi-şərifdə:

“*Ölülərinizi saleh insanların arasında dəfn edin.*” buyurulmuşdur. (Deyləmi, I, 102)

Bu nəbəvi təlimata riayət edən əcdadımız da Eyyub Sultan, Qaraca Əhməd kimi saleh şəxslərin yaxınına dəfn edilmə arzusuyla, bu kimi qəbirisitanlıqları az qala şəhər həcminə çatdırmışlar.

Xülasə, müsəlman qonşusundan məsuldur. Bu səbəblə hər şeydən əvvəl qonşusunu narahat edəcək davranışlardan çəkinməli, onun kiçik səhvlərinə əhəmiyyət verməməlidir. Haqq-Təalanın sevdiyi kəslərdən birinin də qonşusunun əziyyətlərinə Allah rizası üçün dözən kəslər olduğu unudulmamalıdır. **“İnsan əhsana məğlubdur.”** həqiqətinə əsasən qonşusuna yaxşılıq etməlidir. Beləliklə də

əgər qonşusu ona düşməndirsə, onun düşmənçiliyini yüngülləşdirməli, nə dost, nə düşmən isə onu dostluğa yaxınlaşdırmalı, dost isə də məhəbbətini artırmalıdır. Necə ki, ayeyi-kərimədə buyurulur:

“Yaxşılıqla pislilik eyni ola bilməz! (Ey mömin kimsə!) Sən (pisliyi) yaxşılıqla dəf et! (Qəzəbə səbrlə, cəhalətə elmlə, xəsisliyə cəmərdliklə, cəzaya bağışlanmaqla cavab ver!) Belə olduqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi, sanki yaxın bir dost görərsən!” (əl-Fussilət, 34)

Həmçinin pis qonşusunu islah edə bilməyən kimsə qüsuru bir az da özündə axtarmalıdır. Eynilə Abdullah bin Mübarək həzrətlərinin bu misalında olduğu kimi:

O böyük Allah dostu əxlaqsız bir adamla səfərə çıxmışdı. Səyahət sona çatıb ayrıldıqları zaman, Həzrət ağlamağa başladı. Dostları nə üçün ağladığını soruşdular. O incə ruhlu Haqq dostu dərin bir ah çəkərək buyurdu:

“- O qədər yol getməmişə baxmaya-raq yanımdakı yoldaşımın pis əməllərini düzəldə bilmədim. O zavallının əxlaqını gözəlləşdirə bilmədim. Görəsən, mənim hansısa bir nöqsanım səbəbiylə ona faydalı ola bilmədim? Əgər o, mənim xəta və nöqsanlarıma görə istiqamətini düzəltməmişsə, sabah (ilahi hesab günündə) halım necə olacaq!..”]

Allah-Təala bu hikmət və həqiqətlərin təfəkküründə dərinləşərək zərif, rəqiq və incə ruhlu bir mömin ola bilməyi hamımıza qismət eyləsin.

Amin!

1. Bax. Feridüddin Attar, Tezkiretül-Evliya, İlim və Kültür Yayınları, s. 131-133; Erkam Yayınları, s. 230-233.

BƏRZƏX ALƏMİ

Bilal ibn Səid və Ömər ibn Əbdüləziz kimi xeyirli-sələf insanların (r.annahum) dediyi kimi, nöqsan sifətlərdən uzaq Allah-Təala Adəm oğullarını fani olmaq üçün deyil, əbədiyyət üçün yaratmışdır. Onları xəlf etdikdən sonra bir yerdən başqa bir yerə köçürər. Hz. Mövlananın dediyi kimi: Unutmayın ki, dünyada yaşamırsınız, dünyadan keçirsiniz.

Allah insanların daha xeyirli əməl işləməsi üçün onları dünyada məskun etmişdir. Ölümlərindən sonra onları qiyamətdə bir arada cəm edənə qədər bərzəx aləminə keçirər. Hər bir şəxsə əməlinin qarşılığı xırdalığına qədər veriləcəkdir. Onlar bərzəx aləmində olmalarına rəğmən yaxşı əməllərinə görə mükafat və ikram görəcəklər pis əməllərinə görə isə rəzil olacaqlar. Allah-Təala buyurur: “... Onların önündə dirilib (haqq-hesab üçün Allahın hüsurunda) duracaqları günə (qiyamət gününə) qədər bərzəx (öldükdən sonra qiyamətdək qalacaqları aləm) vardır.”¹

Şəbiyə deyildi: Filankəs ölmüşdür. O dedi: Həmin adam indi nə dünyadadır, nə də axirətdə. O, bərzəx aləmindədir. Bir dəfə Şəbi bir nəfərin belə dediyini eşiti: Filankəs öldü və axirət əhlindən oldu. Bunun üzərinə

o dedi: Axirət əhlindən oldu demə, qəbir əhlindən oldu de.²

Ata Xorasani demişdir: Bərzəx aləmi dünya ilə qiyamət arasında keçən bir zaman dilimidir.

Buxari və Müslim Bəra ibn Azibdən (r.a) təxric etmişlər ki: **“Allah iman gətirənləri dünyada da, axirətdə də möhkəm bir sözlə (kəlmeyi-şəhadətlə) sabitqədəm edər...”** ayəsi qəbir əzabı haqqında nazil olmuşdur. Müslimdə bu əlavə də vardır: *“Ona: Rəbbin kimdir? –deyə sual veriləcək. O da belə cavab verəcəkdir: Rəbbim Allahdır, Peyğəmbərim isə Muhəmməddir (s.ə.s). Bax bu, Allahın həmin ayəsində buyurduğu məqamın özüdür: “Allah iman gətirənləri dünyada da, axirətdə də möhkəm bir sözlə (kəlmeyi-şəhadətlə) sabitqədəm edər...”*”³

Əbu Davud isə Bəra ibn Azibdən belə bir hədis təxric etmişdir: Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) ilə ənsardan olan bir kişinin cənazəsini dəfn etmək üçün qəbiristanlığa getmişdik. Biz ora çatdığımızda hələ qəbir hazır olmamışdı. Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) əyləşdi. Biz də sanki başımızda quş oturmuş kimi (sakitə) onun ətrafında əyləşdik. Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) (düşüncəli vəziyyətdə) əlindəki bir çubuqla yerdə cizgilər çəkirdi. Birdən başını qaldırdı

“... Onların önündə dirilib (haqq-hesab üçün Allahın hüsurunda) duracaqları günə (qiyamət gününə) qədər bərzəx (öldükdən sonra qiyamətdək qalacaqları aləm) vardır.”

iki və ya üç dəfə: “Qəbir əzabından Allaha sığın!”- buyurdu.

(Ravi) Cəririn nəql etdiyi hədisdə belə bir əlavə də vardır: Vəfat etmiş şəxs insanlar onu dəfn edib qayıdarkən onların ayaq səslərini belə eşidir. Həmin anda ona deyilir: Ey filankəs! Rəbbin kimdir, dinin nədir, Peyğəmbərin kimdir?

(Sənəddə yer alan ravi) Hənnad demişdir: Onun yanına iki mələk gələr, onu otuzdurar və belə deyirlər: Rəbbin kimidir? Vəfat etmiş mömin şəxs deyər: Rəbbim Allahdır. Mələklər: Dinin nədir? Vəfat etmiş şəxs: Dinim İslamdır. Mələklər: Sizə göndərilən şəxs (Hz. Məhəmməd s.ə.s) haqqında nə bilirsen? Vəfat etmiş şəxs: O, Allahın Elçisidir –səllallahu əleyhi və səlləm. Mələklər: Bunu hardan öyrənmisən? Vəfat etmiş şəxs: Mən Allahın Kitabını oxudum, ona inandım və təsdiq etdim, –deyər.

(Ravi) Cəririn nəql etdiyi hədisdə belə bir əlavə də vardır: *Həmin məqam Allahın bu ayəsində buyurduğu*dur: **“Allah iman gətirənləri dünyada da, axirətdə də möhkəm**

bir sözlə (kəlməyi-şəhadətlə) sabitqədəm edər...”⁴

Hər iki hədis (Əbu Muaviyə və Cərir) nəqlində eynilə belə qeyd olunur. (Sonra) Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) belə buyurdu: “Səmadən belə bir səs gələr: “*Qulum doğru söylədi, ona cənnətdə yer hazırlayın, cənnət paltarlarından geyindirin və onun üçün cənnətə bir qapı açın.*” Bu sözlərin

ardından qula cənnət mehi və qoxusu gələr. Beləcə o, qəbirdə ikən “gözünün gördüyü qədər” üfqu açılar...”⁵

Bütün bu xəbərlər mömin olub əməlisaleh olan şəxslər üçün möhtəşəm bir müjdədir. Ancaq ruhani və qeybi aləmdə baş verən bir proses olduğuna görə, həmin hadisələri tam təsəvvür etmək imkanımız məhduddur, öz-özlüyündə sirrini qorumaqdadır. Tam müşahidəsi ruhumuz son nəfəsdə cəsədimizdən ayrılarkən mümkündür. Son nəfəsdə imanla köçmək duasıyla...

1. Muminun, 23/100.

2. Ola bilsin ki, Şəbi burada bərzəx inancına vurğu etmək üçün belə demişdir. Yoxsa ki, elə deməkdə bir problem yoxdur, çünki bərzəx aləmi axirət aləminin tərkib hissəsidir.

3. Buxari, Təfsir, 4422; Müslim, Kitabul-Cənnə, 73,74.

4. Buxari, Cənaiz, 1303.

5. Əbu Davud, Sünnə, 4753.

BİR TƏFƏKKÜR NÜMUNƏSİ

“Nəhayət, birinin ölümü gəlib çatdığı zaman o belə deyər: “Ey Rəbbim! Məni geri (dünyaya) qaytar! Bəlkə, (indiyə qədər) zay etdiyim ömrüm müqabilində yaxşı bir iş görüm!” (əl-Muminun, 99-100)

Səhabələrdən Rəbi bin Heysem (r.a) bu ayədən çox təsirlənmişdi. Hətta evində bir məzar qazdırmışdı. Qəlbinin qatılacağı, dünya sevgisinin ürəyində baş qaldırdığını hiss etdiyi zaman bu qəbrə girər, bir müddət orada qalaraq qəbir həyatını təfəkkür edərdi. Sonra bu ayəni oxuyar və məzarından çıxardı.

Bundan sonra da öz nəfsinə xitab edərək:

“Ey Rəbi! Gördüyün kimi geri qaytarıldın. Geri qaytarılmayacağın gün gəlmədən saleh əməllər işlə!”



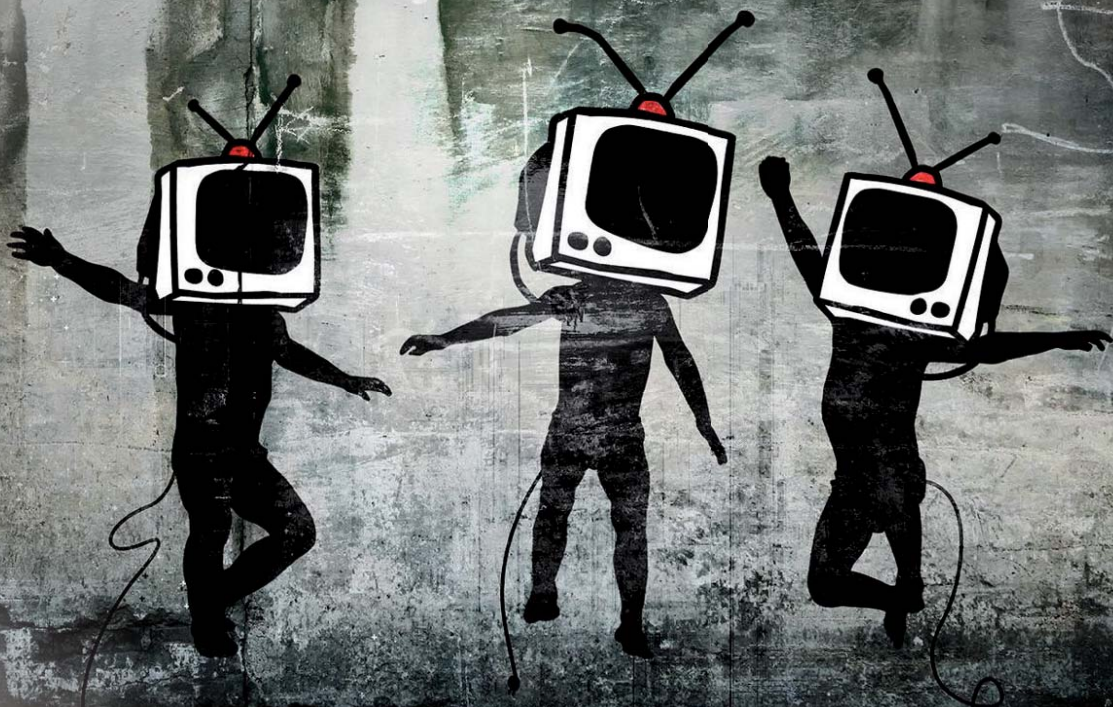
ƏNGƏLSİZ TƏHLÜKƏ “TELEVİZOR”

Bəhs edəcəyimiz mövzu qloballaşan dünyanın tələblərindən biridir. Demək olar ki, hamımız kütləvi informasiya vasitələrindən biri olan televizoru evimizin ən gözəl guşəsində qonaq edirik. Təbii ki, istisnalar vardır, amma bu gerçəyi artıq hamımız qəbul etməliyik. Əslində bir zamanlar televizorla mənim də aram çox yaxşı idi. Tələbə ya-taqxanalrında qalmağın üstünlüyündən faydalanaraq özümü saatlarla qarşısında həbs etdiyim televiziya xəstəliyindən uzaqlaşdırı bildim.

Çox uzaq deyil. Ana və atalarımızın gənclik illərində belə bir vasitə, daha doğrusu belə bir təhlükə yox idi. Bir məhəllədəki yalnız 3-5 evdə televizor olardı, ya da olmazdı. Nəticə etibarilə də ata-analarımız bu qara qutu qarşısında saatlarını keçirməyə-

rək yetkinləşmə çağını geridə qoydular. Məlum olduğu kimi bu yetkinləşmə çağında çoxumuzun bir ideali, nümunə götürəcəyimiz insanlar olur. O vaxtlar ananın ideali işini ən yaxşı şəkildə yarinə yetirən dərzi Zeynəb xala, atamın ideali isə halal çörəyinin arxasınca qaçan imam babam imiş.

Yaxşı, bəs indi? İnkişaf çağında olan uşaqların idealları kimlərdir? Ata-anaları, babaları, müəllimləri, yoxsa o qara qutunun içində gözqamaşdırıcı həyat sürən, gerçəyi əks etdirməyən şəxsiyyətlərdir? Yetkinlik çağını yaşayan uşaqlar ətrafda nə görsələr həyatlarında onlardan nümunə götürərək inkişaf etməyə, böyüməyə çalışırlar. Bir



zamanlar nümunə götürdükləri həyatlar yaxınlarındakı insanlar olduğu halda, indi televiziya sayəsində bəlkə heç bir zaman xəyal belə edə bilməyəcəkləri, yalnız bir fantastika olan saxta həyatlar nümunə götürülür.

Ətrafımda baş verən iki hadisəni yazaraq sizə düşüncəmin doğruluğunu göstərmək istəyirəm. 5 ildir eyni sinifdə oxuduğum, bir həftə içində ən az 3-4 gününü idman salonlarında keçirən yoldaşımın əzəllərini gördükdən sonra deyil, bir televiziya kanalında göstərilən serialdakı bir fraqmentdən təsirlənərək idman zalına məşqlərə getməyə qərar verdim. Nəticədə ikisi də eyni qapıya çıxır. Lakin mən bayağı bir serialda gördüyüm səhnədən təsirləndikdən sonra əzəllərimi gücləndirməyə çalışıram. Bu da ətrafına zəhər saçan alətin təsirindəndir hər halda.

Digər hadisə isə; bir bərbər dükanında tərəş olmaq üçün növbəmi gözləyərkən yaşandı. 13-14 yaşlarında yetkinlik çağına yeni girmiş bir uşağın dükana təlaşla girməsi ilə hər kəsin diqqəti ona tərəf çevrildi. Uşaq çox həvəsli və həyəcanlı səs tonuyla “əmi, mənim saçlarımı bu şəkildəki artistin saçı kimi kəsə bilərsənmi?” -deyə soruşdu. Bərbər “Kəsməyinə kəsərim, amma bu hansı serialın qəhrəmanıdır?” -deyə soruşduqda yeniyetmə “əmi, sual-cavabı bir yana qoy, nə olar elə et ki, saçım belə olsun.” -deyə cavab verdi.

Bu cür misalları artırı bilərik. Başda əxlaqi dəyərlərimiz olmaqla mühafizəkar quruluşumuza tamamilə zidd olan bir icaddır televiziya. Ondan faydalı istifadə etmək də öz əlimizdədir, lakin biz tamamilə əksini etdiyimiz üçün lazımsız bir icad olaraq xarakterizə edirəm bu qara qutunu.

Evlərin vazkeçilməz əşyasına çevrilən, ətrafına bir qram da faydası olmayan bu xəstəliyi bir an əvvəl evlərimizdən uzaqlaşdırmalıyıq. Heç olmasa, özünü düşünən insanların bu addımı atmasının vacibliyini

düşünürəm. Onu eyvandan aşağı atmaq üçün və ya bir zibilliyə tullamaq üçün say-sız səbəbimiz olduğunu unutmayaq.

Məhəbbət dolubir ailə mühitindən uzaq qalmaq istəmiriksə, heç vaxt itirmədən xilas olmağa çalışaq evlərimizdəki televizorlardan. Yox “mən bu qadın proqramları ilə xoşbəxtəm”, “tariximi çəkən seriallardan öyrənmək istəyirəm” və ya “uşağımın bu sərsəmliklərlə böyüməsindən həzz alıram” deyirsinizsə, qərar sizindir. Mən xəbərdarlığımı etdim. Yaxında televizorda gördüyü bir kadrın təsirlənərək uşağınızın sizə əl qaldırdığı ilə qarşılaşsanız, əsla ona cavab verməyin. Çünki bunu etməsi üçün ona həmin şəraiti siz öz əllərinizlə hazırladınız.

Mahmud Sami Əfəndi televizoru necə də gözəl təsvir edir: “Qəlbi məşğul edər, hüsurunuza mane olar.” Bu qədər böyük bir təhlükənin fərqi nə varmadan evlərimizdə rahat yaşamağa çalışırıq.

*Yetkinlik çağını yaşayan uşaqlar
atrafda nə görsələr həyatlarında
onlardan nümunə götürərək
inkişaf etməyə, böyüməyə
çalışırlar. Bir zamanlar
nümunə götürdükləri həyatlar
yaxınlarındakı insanlar olduğu
halda, indi televiziya sayəsində
bəlkə heç bir zaman xəyal belə
edə bilməyəcəkləri, yalnız bir
fantastika olan saxta həyatlar
nümunə götürülür.*



DƏRD VƏ BƏLALARIN SƏBƏBİ NƏDİR?

Cox vaxt belə bir sualla qarşılaşırıq. Niyə dərdlər və bəlalar müsəlmanların başına gəlir? Halallıqla yaşayan insan kasıblıq çəkdiyi halda, necə olur ki, harama meyil edən insan firavan həyat sürür?

Təbii ki, hər kəs bu kimi suallara müxtəlif şəkildə cavab verir. Kimisi bunun Allahın təqdiri olduğunu söyləyir, kimisi dərd və bəlanın səbir edib cənnəti qazanması üçün fəqirə verildiyini, haram yeyən insanın onsuz da bu dünyada cənnətdəymiş kimi həyat sürdüyünü və s. deyir.

Gəlin görək böyük alim və zahid İmam Rəbbani bu kimi suallara necə cavab verir.

İmam Rəbbani həzrətləri deyir: “Dünya kef-damaq yeri deyil. Bunun üçün Allah-Təala axirəti yaratdı. Dünya ilə axirət bir-birinin ziddi və əksidir. Birini sevincirmək o birinin qısqanmasına səbəb olur. Yəni birində zövq axtarmaq o birində əzab çəkməyə səbəb olur. O halda dünyada nemətləri, ləzzətləri çox olanlar bunlara lazımı qədər şükür etməzlərsə, axirətdə çox acı çəkəcəklər. Bunun kimi dünyada haram təhlükəsindən əl çəkib nəfsini qoruyan və çox fəqirlik, dərd və bəla görən insan isə axirətdə sayısız ləzzətə qovuşacaq. Dünyanın ömrü axirətin yanında, dənizdən bir damla qədər deyil. Sonu olan sonsuzluq ilə ölçülə bilərmi? Bunun üçün Allah öz dostlarına mərhəmət edərək, sonsuz nemətlərə qovuşmaları üçün dünyada bir neçə gün sıxıntı çəkdirir. Düşmənlərinə isə bir az ləzzət verməklə, çox əziyyət çəkmələrini istəyir.

Yenə bir gün ondan soruşdular: Allah hər şeyə qadirdir. Peyğəmbərlərinə, dostlarına, möminlərə həm bu dünyada,

Həzrət Ömər buyurur:

*Mənə bir bəla gələrsə
üç səbəbdən sevinərəm:*

*1- Bəlanı Allah
göndərmişdir. Sevdiiyimdən
gəldiyi üçün şirin olar.*

*2- Allaha bundan daha
böyük bir bəla göndərmədiyi üçün
şükür edəyəm.*

*3- Allah Təala insanlara boş
yerə, faydasız bir şey göndərməz.
Bir bəlanın əvəzində, axirətdə çox
nemətlər bəxş edər.*

həm də axirətdə nemələr versəydi və bu dünyada verdiyi zövqlər axirətdə əzaba çevrilməsəydi olmazdı? İmam belə cavab verdi: “Bu sualın bir neçə cavabı var. Onlardan bəzisi belədir:

1- Dünyada bir müddət dərd-bəla çəkməsəydilər cənnət nemətlərinin qiymətini bilməzdilər. Ac qalmayan yeməyin ləzzətini anlamaz. Acı çəkməyən rahatlığın qiymətini bilməz. Bu dərd və bəlalər əslində bir nemət olub, cahil xalqı imtahan üçündür. Böyük insanlara verilən nemətlər cahillərə əziyyət kimi göstərilməkdədir. Başqa insanlara dərd kimi göstərilənlər dostlar üçün nemətdir.

2- Bəlalər, sıxıntılar, cahil üçün sıxıntı olsa da, möminlərə sevdiklərindən gələn hər şey, şirin olar. Onlar bəlanı nemətdən daha çox sevər. Bunların dünyadan aldıkları ləzzət bəlalardan, müsibətlərdən gəlir. Dünyada dərd və bəla olmasaydı, bunların gözündə, dünyanın heç bir dəyəri olmazdı. Allah dostları dünyada da, axirətdə də xoşbəxtdirlər. Dərdlərdən aldıkları ləzzətlər axirət ləzzətlərinin azalmasına səbəb olmaz. Başqaları nemət gələndə sevinir, dərd gələndə üzülür. Bu böyükklər nemətdə də dərddə də sevinirlər.

3- Bu dünya imtahan yeridir. Burada haqq ilə batıl, haqlı ilə haqsız qarışıqdır. Burada Allah-Təala dostlarına sıxıntılar, bəlalər verməsəydi, yalnız düşmənlərini bəlaya məruz qoysaydı, dost düşməndən ayrılar və aşkar olardı. İmtihanın faydası qalmazdı. Halbuki geybə iman etmək vacibdir. Dostlarını bəla içində göstərərək düşmənlərinin gözündən gizlətdi.

Dərdlərin və bəlalərin gəlməsinə bir səbəb də günahlardır. Hər bir müsəlman günah edə bilər. Fəqət dərd-bəla günahların kəffarəsinə səbəb olur. O halda, dostlara bəlalər, sıxıntılar çox gələrsə, günahları da azalar. (Amma tövbə-istiğfar edəndə də günahlar əfv olunur. Dərd və bəla gəlməsinə ehtiyac qalmaz. Bunun üçün də çox tövbə və istiğfar etməliyik) Deməli, dost-

lara gələn dərdlərin, bəlalərin, çox olması günahlarının çox olduğunu göstərmir, günahların çox bağışlandığını göstərir.

Bu gün olduğu kimi Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-in zamanında da bəzi cahillər **“Bu necə peyğəmbərdir ki, yemək yeyir, bazarları gəzib dolaşır? Məgər ona özü ilə birlikdə (insanları Allahın əzabı ilə) qorxudan (və onun həqiqi peyğəmbər olduğunu təsdiq edən) bir mələk göndərilməli deyilmi?”** deyirdilər. (əl-Furqan, 7)

Belə sözlər axirət həyatına inanmayanların sözləridir. Cənnət nemətlərinin, cəhənnəm əzablarının sonsuz olduğunu bilən kimsə, dünyanın bir neçə günlük bəlalərinə, sıxıntılmasına heç əhəmiyyət verərmidi? Bu dərdlərin sonsuz səadətə səbəb olacağını düşünərək, bunları nemət olaraq qarşılayar. Bəlalər, sıxıntılar, sevginin, şahidləridir. Axmaqlar bunları anlamaqda çətinlik çəkərlər.

Bəla gəlməsinin bir səbəbi də, dürüst aşiqləri dost görsənən yalançılardan ayırmaq üçündür. Məhəbbətin ləzzətini dadmış bir şəxs həqiqi qəm-qüssə bilməz. Qəm-qüssəsi görünüşdədir.

Eyni zamanda dünya bir anlıq yuxu kimidir. Yuxuda çox şeylərə sahib olsaq, oyananda əlimizə bir şey keçməsə nə qiyməti olar? Bizə yuxuda azacıq sıxıntı çəksən, oyananda ömür boyu rahat olacaqsan deyilsə, bir anlıq dərddə sevərək qatlanmırıqmı? Həqiqətən də şirin nemətlər acı dərmanlarla əhatə olunmuşdur.

Həzrət Ömər buyurur:

Mənə bir bəla gələrsə, üç səbəbdən sevinərəm:

1- Bəlanı Allah göndərmişdir. Sevdimdən gəldiyi üçün şirin olar.

2- Allaha bundan daha böyük bir bəla göndərmədiyini üçün şükür edəyəm.

3- Allah Təala insanlara boş yerə, faydasız bir şey göndərməz. Bir bəlanın əvəzində, axirətdə çox nemətlər bəxş edir. Dünya bəlaləri az, axirətin nemətləri isə sonsuz olduğundan, gələn bəlalara sevinərəm.

ÖMRÜNÜ ELMƏ HƏSR EDƏN BİR YETİM: İBN KƏSİR

*Yazdığı əsərlərin arasında
“Təfsirul-Quranil-Azim”
(Böyük Quran Təfsiri) və “əl-
Bidayə və-n-Nihayə” adlı tarix
kitabı İbn Kəsirin ən məşhur
kitablarıdır. Xüsusilə Qur-
an təfsiri mövzusunda onun
“Qurani Mütləq Quranla təfsir
etməliyik” sözü həqiqətən də
Qurani təfsir etmək istəyənlər
üçün bir üsul halına gəlmişdir.*

Atasını itirəndə hələ üç yaşı vardı İbn Kəsirin... Əsl adı Əbul-Fida İsmayıl İmaduddin ibn Ömər ibn Kəsirdir. İbn Kəsir gözlərini dünyaya Şam yolunun üstündə strateji əhəmiyyəti olan Bəsrədə açdı. Lap qədim zamanlardan bəri ticarət karvanlarının gəlib-keçdiyi bir yer olan Bəsrə eyni zamanda Hz. Peyğəmbərimizin də gənc yaşlarda əmisi Əbu Taliblə ticarət üçün gəldiyi bir yer idi. Hətta Peyğəmbərimiz kiçik yaşlarda Bəsrəyə gəldikdə rəvayətlərə görə Bahira adlı bir rahib azyaşlı Məhəmmədin İncildə xəbər verilən son peyğəmbər olacağını söylədiyi yer Bəsrə ərazisidir. Məhz bu torpaqlarda dünyaya gələn İbn Kəsir atasının vəfatından sonra anası və böyük qardaşı ilə birlikdə Şama köçdü.

İlk dərslərini böyük qardaşı Kəmaləddindən alan İbn Kəsir yaşadığı dövrün ən məşhur alimlərinin yanında yetişmişdi. Dərs oxuduğu alimlərdən icazət də almış və tələbə yetişdirməyə başlamışdır. Belə ki, yetişdirmiş olduğu tələbələrinin əsərləri indinin özündə də oxunmağa davam etməkdədir. Şamın məşhur mədrəsələrində müdərrişlik edərkən məşhur alim Zəhəbinin ölümündən sonra Salehiyyə mədrəsəsinin baş müdərrişi, digər bir məşhur alim Subkinin vəfatından sonra isə də Eyrefiyyə Darul-Hədis Mədrəsəsinin baş müəllimi olmuşdur. Müəllimi məşhur İslam alimi əl-Mizzinin qızıyla evlənib onun kürəkəni olmuşdur.

15-ə yaxın kitabı günümüzə qədər gəlib çıxmışdır. Bu kitablarla yanaşı bir çox yazılı risalələri var. Yazdığı əsərlərin arasında **“Təfsirul-Quranil-Azim”** (Böyük Quran Təfsiri) və **“əl-Bidayə və-n-Nihayə”** adlı tarix kitabı **İbn Kəsirin ən məşhur kitablarıdır**. Xüsusilə Quran təfsiri mövzusunda onun “Qurani Mütləq Quranla təfsir etməliyik” sözü həqiqətən də Qurani təfsir etmək istəyənlər üçün bir üsul halına gəlmişdir. Doğrudan da Quran ayə-

lərini təfsir etməyin ən sağlam yolu onu digər ayələrlə təfsir etməkdir. İbn Kəsirə görə təfsirdə ən əhəmiyyətli ikinci qaynaq sünnə və hədislərdir. Çünki Peyğəmbərimizin hədisləri Quranı açıqlayıcı və izahedicidir. İbn Kəsirə görə Qurani-Kərimi təfsir edərkən üçüncü sırada səhəbələrin sözləri və tətbiqləri gəlir.

İbn Kəsir bu tətbiqinin doğru olduğunu sübut etmək üçün təfsirinin müqəddiməsində Hz. Məhəmməd ilə Hz Muaz b. Cəbəl arasındakı bu dialoqu qeyd edir. Rəsulullahın “Səndən bir məsələ haqqında soruşulduqda insanlar arasında hökm verərkən nə ilə hökm verəcəksən?” buyurması üzərinə: hökm verməzdən əvvəl Qurani-Kərimə baxacağımı, onda tapa bilməzsə Rəsuli-Əkrəmin sünnəsində axtaracağımı, orada da tapa bilməzsə öz qənaətinə görə hökm verəcəyini söyləmişdi. Bu cavab Rəsulullahı məmnun etdi və Allahın onu hər tərəfdən gələcək müsibətlərə qarşı mühafizə etməsi, insanlarla cinlərin şərinə qoruması, insanların hidayətinə vəsilə olması üçün dua etdi. Məhz təfsirdə də eynilə bunun kimi bir üsuldən istifadə olunmasının vacibliyini israrla vurğulayan İbn Kəsir tarixçi olması səbəbiylə də bəzən tarixi hadisələri də izah etməyə çalışmışdır.

İbn Kəsir bu əsərində, təfsirin ən gözəl yolu olan Quranı Quran ilə təfsir etmə yolunu seçmiş, buna xüsusi bir əhəmiyyət vermişdir. Bir və ya bir neçə ayəni verdikdən sonra bunları zahiri mənə baxımından sadə və aydın ifadələrlə özü izah edir. Bundan sonra əvvəlcə bu ayələri təfsir edən digər ayələri zikr edib bunlar arasındakı münasibətə işarə edir. Daha sonra Hz. Peyğəmbər (s.ə.s)-dən, səhabə və tabiunun tanınmışlarından rəvayətlər verərək bir ayənin təfsiri haqqındakı səslənmiş müxtəlif fikirləri də mütləq ifadə edir.

İbn Kəsirin əsərləri hələ özü həyatda ikən oxunmağa və oxudulmağa başlamışdır. Öz dövrünün və sonrakı dövrlərin böyük alimləri də İbn Kəsir haqqında təriflə bəhs etmişlər. Yetişdirdiyi sayısız-hesabsız tələbələri arasında İbn Həcər kimi böyük hədis alimləri, Şihabuddin ibn Hicci, Hafiz Əbul-Məhasin əl-Hüseyni kimi o dövrün məşhur alimləri də var. Ömrünün sonlarına yaxın gözlərini itirmişdir. İbn Kəsir hicri 774 (Miladi 1373) ilin Şaban ayının 26-da cümə axşamı günü 74 yaşında ikən Şam şəhərində vəfat etmişdir.



UŞAQLARA GÖZƏL AD VERMƏK

Islam təfəkkürünə görə dünyaya gələn hər bir uşağa gözəl adlar verilməlidir. Məqələmizdə bu haqda söhbət açacağıq.

Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) buyurmuşdur: *“Allahın ən çox sevdiyi adlar Abdullah və Abdurrahmandır.”* (Müslim, 2132)

Hz. Aişənin bildirdiyinə görə Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) çirkin adları (gözəl adlar ilə) əvəzləyərdi. (Tirmizi, 2839)

Hz. Ömər qızının adı Asiyə idi. (Ayn və sad hərfi ilə yazılar üsyankar mənasına gələn Asiyə adından söhbət gedir) Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) ona Cəmilə adını verdi. (Müslim, Ədəb, 3/15 (2139))

İnsanla onun ömrü boyu daşdığı ad arasında hansısa bağlılığın olmasında müəyyən məntiq vardır. Bu faktı psixoloqlar da təsdiqləyirlər. Onlar qeyd edirlər ki, ad hər şeydən əvvəl insan səsi olduğu üçün onun xüsusi səs titrəşimi olur. Bu səs titrəşimi beynin müxtəlif hissələrində müvafiq qıcıqlanmalar əmələ gətirir. Hər gün öz adını eşidən insan uşaqlıqdan öz daxili ruhi titrəşimlərini adının emosional səs titrəşimləri üstündə tənzimləyir. Adın hansı səslərdən ibarət olmasından asılı olaraq insanda şüursuz olaraq xarakterin müvafiq cizgiləri formalaşır. Çox vaxt ilk tanışlıq zamanı ətrafdakıların insana ilkin münasibəti məhz onun adının necə səslənməsindən asılı olur. Bəzi adlar ətrafdakılarda yaxşı hissələr yaradır: məsələn, Saleh, Həsən, İrfan, Ülvi və s. kimi.

Digərləri isə əksinə, xoş olmayan emosiyalar yaradır: məsələn: Kolxoz, Partiya və s. kimi. Təbii ki, adı yaxşı səslənməyən insan ilk baxışdan özü haqda mənfi fikir yarada bilər. Ona görə də valideynlər uşaqlara ad seçərkən bu və digər faktları nəzərə almalıdırlar.

Bu həssasiyyətə sahib olan Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) bununla valideynlərə təlim etmişdi ki, uşağa verilən adın onun şəxsiyyətinin formalaşmasında, cəmiyyətlə olan əlaqələrində mühüm yeri var. Qəribə və insanda xoş təəssürat yaratmayan adlar müəllim sinif jurnalından adları oxuyarkən belə uşaqlarda məktəb yoldaşları arasında utanmağa və kompleksə girməyə səbəb ola bilər.

Dini adlara gəldikdə Peyğəmbərlərin adlarının uşaqlara verilməsi gözəldir, bəyənilən əməllərdəndir. Allahın rəhmətini cəlb etməyə bir vasitədir. Allah-Təalanın isimləri bəziləri istisna olmaqla insana verilə bilməz. Rauf, Malik, Əziz kimi adlar verilə bilər. Uşağa Allahın “Rəzzaq”, “Xaliq”, “Rəhman” kimi uluhiyyət / rəblik mənası daşıyan isimlərini vermək caiz deyil. Bunlar ad kimi verildikdə “abd” kəlməsinə izafə olunmalıdırlar. Məsələn: Abdurrəzzaq / Ruzi verən Allahın qulu, Abdulxaliq / yaradan Allahın qulu və s. Ümumiyyətlə uşağa belə bir isim vermək qərarına gələn valideynlər mövzuya vaqif olan bir ilahiyyatçı ilə məsləhətləşməlidirlər.

Müdrüklərdən öyüdlər

* Ey oğul. Axirətdən qafil olma, bu dünya zənginliyinə o qədər də sevinmə.

* Dünya bəlalarına qarşı səbrli ol, nemətə qovuşduğun zaman Allaha şükür et.

* Axmaqlığın üç əlaməti var:

1) *Öz ayıbını görməyib başqalarında səhv axtarmaq.*

2) *Könlünə xəsislik toxumu səpdiyi halda başqalarından cəmərdlik gözləmək.*

3) *Xasiyyəti ilə xalqı razı salmadığı üçün Allah dərgahında heç bir dəyər qazanmamaq.*

* Dörd xüsüs bu dörd şeylə tamam olur:

1) *İnsanın elmi ağılıyla kamilləşir.*

2) *Niyyət davranış və əməllə gözəlləşir.*

3) *Din pisləklərdən uzaq olmaqla tamam olur.*

4) *Nemət də şükür ilə artır.*

* Dörd ünsür dörd xüsusu meydana gətirər.

1) *Dilənçilik edən xor görülər.*

2) *Onu-bunu kiçik görən tək qalar.*

3) *Bir işin sonunu düşünməyən nəticədə peşmanlıq çəkər.*

4) *İşində ehtiyatlı davranmayanın da könlünə ağırlıq çökər.*

* İdarəçi ilə qarşı-qarşıya gələn işini hədəf etmiş olur.

* İş könlünün istəyinə uyğun olanın ömrünə bərəkət gələr.

* Düşməndən qorxma. Allahdan qorx ki, Allah səni hər şeydən qorusun.

* Allah qorxusu çəkənlərin əməl dəftəri təmiz olmasa belə qorxma və Onun rəhmətindən ümidini kəsmə.

* Allaha təvəkkülü olmayanın vay halına.

* Qəlbində Allah sevgisi olmayanın əməllərindən əldə etdiyi qazancı küləkdən başqa bir şey deyil.

* Halını iki kəsdən gizləmə: Kamil həkimdən və həqiqi dostdan.

* Bir dəyərsizi vəzifədə görsən də diləyini ona bildirmə.

* Ey oğul! Əsla xəsisin yeməyini yemə, həyatda onların süfrəsinə lap az otur. Xəsisin çörəyi zəhmət və məşəqqətlə doludur, cəmərdin çörəyi isə nur və işıq kimidir.

* Allah yolunda nə verdinsə, sənə qalan odur. Geri qalan ancaq canının bəlasıdır.

* Dünya fanı bir ev kimidir, igidsənsə ondan uzaq ol.

* Daima əlaçiq ol. Çünki cəmərd cəhənnəmlik olmaz.

* Zəkat və sədəqəsini verməyən varlıdan da ömür boyu uzaq ol.

ELİMİZƏ NOVRUZ GƏLİR

Azərbaycan xalqının bayramları çoxdur. Onların bəziləri qədim, bəziləri isə yeni dövrdə yaranmış bayramlardır. Bu bayramların bəziləri başqa xalqların bayramları ilə ümumi mahiyyət kəsb edir. Bəziləri isə özümüzəməxsus bayramlar kimi məişətimizə daxil olmuşdur. Bu gözəl bayramların içərisində Novruz bayramının özünəməxsus yeri vardır.

Beləliklə, insanlara bahar arzuları, bahar diləkləri, bahar əhval-ruhiyyəsi bəxş edən bir bayramdan – Novruz bayramından söz açacağıq.

Bahar təbiətin ən gözəl çağıdır. Bütün canlı təbiətin dirçəldiyi, gözəllik rəmzi, həyat rəmzi olan yaşıllıqların oyandığı, sanki bütün (təbiətin) aləmin dilə gəldiyi, coşduğu, sevindiği çağ. Torpağın isindiği, dünyanın nura qərq olduğu, eşqin, məhəbbətin, arzu və istəklərin çiçəkləndiyi vaxt. Belə bir münis vaxtın, fəsilərin tacı olan baharın başlanmasını bayram etməkdən gözəl nə ola bilər?!

Novruzun tarixi min illərə gedib çıxır.

Tarix boyunca bu bayramın

ölkəmizdə qeyd olunmasını qrafik surətdə göstərsək bu xəttin dəfələrlə qalxıb-endiyinin şahidi olarıq. İnqilabın ilk illərində bu bayram layiqincə keçirilirdi. Sonralar şəxsiyyətə pərəstişin yarandığı, cəza tədbirlərinin keçirildiyi vaxtlarda xalqın içində “millətçilik”, “əksinqilabçılıq”, “xalq düşmənləri” axtarılması nəticəsində bu bayram qadağan edildi. Bütün bunlara baxmayaraq xalq bu bayramı sevirdi, əzizləyirdi. Necə də sevməyəsən, əzizləməyəsən insanlara səadət bəxş edən, xoş niyyətlərlə bağlı olan belə bir bayramı?! Babaların, nənələrin, ata və anaların, ağsaqqal və ağbirçəklərin bizə yadigar qoyduğu, nəsildən-nəslə ötürdük-ləri əsl xalq bayramını, el-oba bayramını.

Müharibə illərində aclıq və qıtlıq olsa belə, camaat çovdar çörəyini kartoçka ilə məhdud normalar üzrə alsalar belə, Novruz unudulmadı. İmkan daxilində səməni göyerdən, yumurta boyayan, plov bişirən də olurdu.

50-ci illərdə xalq adət və ənənələri canlandırılsa da bu çox çəkmədi. Bir müddət durğunluq yaşandı.

1967 – ci ildə Bakıda və respublikamızın rayonlarında Novruz bayramı təntənəli qeyd olundu. Maraqlı tamaşalar, mərasimlər, oyunlar oldu. Xüsusən Bahar xanının gətirilməsi səhnəsini təsvir edən epizodlar. Qız

qalası və onun ətrafında, İçərişəhərdə keçirilən tədbirlər, mağaza və ictimai yerlərdə çoxlu səmənیلərin olması, rəngli yumurta və şərq şirniyyatının satılması, televiziya tamaşaları və s.

80 – ci illərdə isə Novruz tamamilə yaddan çıxdı. “Novruz” sözü rəsmi yazılarda aradan belə götürüldü.

1985 – ci ildən ölkəmizdə yeni bir xətt – inqilabi yenidənqurma xətti vüsət tapdı. Novruz bayramı təntənəli qeyd olunmağa başladı. Bu, bərəkət, mehr-məhəbbət, ülfət bayramıdır. Eyni zamanda müəyyən dərəcədə beynəlmiləl bayramdır. İndi şərq xalqlarının əksəriyyəti Novruz bayramını təntənə ilə qeyd edir, axı bu bayramın həyati əsasları var. Lap qədimlərdən baharın gəlişi bayram edilib.

Hər bayrama bir neçə gün (Novruza isə ən azı bir ay, daha doğrusu 4 həftə, bəzi mənbələrə görə, hətta 50 gün) hazırlıq görülür. Bayram özü ən azı 1-2, bəzən də 3 gün çəkir. Sonra bir neçə gün bayramın təəssüratı ilə yaşayırıq, bayram əhval-ruhiyyəsini, şadlıqı davam etdirir, bir-birimizi təbrik edirik.

Novruzda cəmi 4 çərşənbə axşamı qeyd olunur. Bu həftələrə “cəmlə”lər deyilir. Dörd çərşənbə axşamı 4 ünsürlə (od, torpaq, hava, su) bağlıdır. Novruzda süfrəni müxtəlif şirniyyatlarla qoyulmuş xonça ilə bəzəyir, şamlar yandırır. Şadlığın, şənliyin zirvəsi sonuncu çərşənbə axşamı sayılır. El adətində görə süfrədə ən azı 7 növ şirniyyat və nemət düzəlməlidir. Hər evdə plov bişirilir, qırmızı və digər rənglərdə boyanmış yumurtalar qoyulur. Ən vacib isə süfrədə səməninin olmasıdır. Səməni halvası çalanlar da olur. Məhəllələrdə, xüsusən kəndlərdə, uşaqlar və gənclər qapı-qapı gəzib bayram hədiyyələri toplayırlar. Şənliklər səhərə kimi davam edir, oynayı, oxuyur və əylənirlər.

Hər bir adam, hər bir ailə yeni ilə başdan-ayağa təzə daxil olmaq istəyir. Odur ki, evdə, gündəlik həyatda, xüsusən məişətdə olan əşyalar təmizlənilir, həyət-bacalar ağardılır, xalça-palaz, yorğan-döşək havaya çıxarılıb

sərilir, çırpılıb. Adamlardan məneviyyatca, ruhən təmizlik, saflıq tələb olunur. Kəsənlər barışmalı, dedi-qodu aradan götürülməli, hamı mehriban, dost və sədaqətli, səmimi və bir-birinə diqqətli, həssas olmalıdır.

Xalq arasında, el içində xoş arzular, gözəl istək və diləkləri tərənnüm edən bayatılar oxunur.

Novruz bayramında gənclərin və uşaqların sevdiyi oyunlar da çoxdur. Bu oyunların arasında “Kosa-kosa” oyunu xüsusi yer tutur. Bu oyunun müxtəlif variantları var. Onların bəziləri “Azərbaycan folkloru antologiyası” kitabında verilib.

Novruz bayramı mərasimlərindən elələri var ki, onlar məhz bizim diyarda – Azərbaycanda icra olunur. Məsələn: “Xıdır-xıdır”, “Qodu-qodu”, “Kosa-kosa” mərasimləri. Xıdır haqqında nəğmələr əkinçiliklə, yaşıllıqla, yağış arzusu ilə bağlıdır. Bahar yağıntılı olduqda torpağın bərəkəti artır, məhsul da bol olur.

“Qodu-qodu” mərasimi isə həddən artıq yağıntının olması ilə bağlıdır. Bu mərasimdə Günəşin rəmzi olan gəlincik düzəldilir, onu bəzəyir, qapı-qapı gəzir, nəğmə oxuyur, hədiyyələr toplayırlar.

Novruzda yalnız bahar fəslində bitən çiçəklər açır. Bənövşə, novruzgülü, nərgiz və s.

Novruzun gözəllikləri klassiklərimizin, yazıçılarımızın, şairlərimizin yaradıcılığında, ümumiyyətlə mədəniyyətimizin bütün sahələrində özünəməxsus yer tutmuşdur və tutmaqdadır. Xaqani, Nizami, Nəsimi, Füzuli, Vəqif, Zakir, M.F.Axundov, S.Ə.Şirvani, Aşıq Ələsgər, Nəcəf bəy Vəzirov, M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadə, Abbas Səhhət, M.S.Ordubadı, Ü.Hacıbəyov, H.Cavid, C.Cabbarlı, M.Müşfiq, S.Vurğun, Rəsul Rza, B.Vahabzadə, və bir çoxları buna misal verilə bilər.

Nizami “Leyli və Məcnun” əsərində vüsəl ilə görüş çağını baharın ilk günü ilə, Novruzla müqayisə edir:

Günəş ki, eşq ilə öpdü gündüzü,

O eşqə baş əydi bütün yer üzü.

Göylərə nür verən bu işıqlı gün

Novruz bayramından xoş idi o gün.

ORQAN VƏ YA TOXUMALARIN TRANSPLANTASIYASI

Insan orqan və toxumalarının transplantasiyası – insan həyatının xilas edilməsi və sağlamlığının bərpası üçün cərrahiyyə əməliyyatı aparmaqla xəstədə olmayan və ya zədələnən orqan və ya toxumaların donorun və ya insan meyitinin orqan və ya toxumaları ilə əvəz edilməsidir. Məlum olduğu kimi müasir elmi nailiyyətlərə və tibbi təcrübəyə əsaslanan orqan transplantasiyası (köçürülməsi) məsələsi son dövrlərdə meydana çıxmış məsələlərdən biridir. Belə ki, XVI əsrdə təməli qoyulmaqla, get-gedə inkişaf etdirilmiş və XIX əsrdə orqan və toxumaların transplantasiyasına başlanmışdır. İlk mərhələdə dəri, damar və əzələnin köçürülməsi ilə başlayan cərrahiyyə əməliyyatı daha sonra inkişaf etdirilərək ürək, ağ ciyər (ürək-ağ ciyər kompleksi), böyrəklər, qara ciyər, mədəaltı vəzi və onların seqmentləri, sümük ili-yi, gözün buynuz qışası və digər orqan və toxumalar transplantasiyanın obyektinə olmuşdur. Beləliklə, XX əsrin ikinci yarısından etibarən müsbət nəticələrə nail olunmuş və zamanəmizdə ölümcül xəstəliyə tutulan minlərlə insan üçün ümid işığı və həyat mənbəyi olmuşdur.

İslam alimləri və orqan transplantasiyasına icazə verən digər dini qurumlar¹ ümumiyyətlə zərurət qarşısında qalan müsəlmanın haram olan bir şeyi etməsinə, dinin təmiz saymadığı və qadağan etdiyi hər hansı bir şeylə müalicə olunmasına icazə verən ayə və hədisləri, eləcə də bunlardan çıxarılaq ortaya qoyulan fihi



qaydaları və ictihadları dəlil kimi irəli sürmüşlər. Belə ki, onlar ilk növbədə “Bə-qərə” surəsinin 173-cü ayəsini dəlil gətirmişlər. Uca Allah həmin ayədə belə buyurur: **“O (Allah) sizə ölmüş heyvanı, (axar) qanı, donuz ətinə və Allahdan başqasının adı ilə (bütələrin və s. adı ilə) kəsilənləri (yeməyi) qəti haram etmişdir. Lakin nəəlac qaldıqda (başqasının malını) zorla mənimsəmədən və həddi aşmadan (zəruri ehtiyacı ödəyəne qədər, yəni ölməyəcək qədər) bunlardan yeməyə məcbur olan kimsənin heç bir günahı yoxdur. Allah bağışlayandır, mərhəmətlidir!”**² Bundan əlavə “Maidə” surəsinin 32-ci, yəni **“...Kim bir insanı ölüm-dən xilas edərsə, sanki bütün insanları xilas etmiş hesab olunar...”** ayəsini dəlil kimi irəli sürmüşlər.

Odur ki, müasir İslam alimləri və digər müvafiq dini qurumlara görə, meyitdən orqan və ya toxumaların götürülməsi zamanı aşağıdakı şərtlərə əməl olunmalıdır:

1. Zərurət qarşısında olmalıdır; (Transplantasiyanın zəruriliyi barədə tibbi qərar müvafiq tibb müəssisəsində müalicə həkimi, cərrah, anestezioloq və lazım gələrsə, digər mütəxəssislərdən təşkil olunmuş komissiya tərəfindən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada qəbul edilir).

2. Mütəxəssis-həkimlər tərəfindən resipiyentin (müalicə məqsədi ilə orqan və ya toxumalar köçürülən şəxsin) həmin transplantasiya nəticəsində sağlamlığının mümkünlüyü barədə rəy olmalıdır;

3. Şəxs sağlığında donorluğa razılıq bildirməli, eləcə də ölümündən sonra yaxın qohumlarının və ya qanuni nümayəndələrinin icazəsi olmalıdır;

4. Meyitdən və ya ölüm vəziyyətində olan şəxslərdən transplantasiya məqsədi ilə orqan və ya toxumaların götürülməsi yalnız həkim konsiliumu tərəfindən bioloji ölümün baş verməsini və baş-beyin fəaliyyətinin tam dayanmasını (beyin ölümünü) təsdiq edən inkaredilməz faktın olmasından sonra həyata keçirilməlidir;

5. Orqan və ya toxumalar hər hansı əvəz və ya mənfəət müqabilində verilməməlidir;

6. Transplantasiya yalnız resipiyentin (müalicə məqsədi ilə orqan və ya toxumalar köçürülən şəxsin) razılığı əsasında həyata keçirilməlidir.

Yaşayan donordan (öz orqan və ya toxumalarını xəstə şəxslərə köçürmək üçün könüllü olaraq verən şəxsdən) orqan və ya toxumalarının transplantasiyasına gəldikdə, müasir islam alimləri və digər bir sıra dini qurumlar³ müəyyən şərtlərə əməl etməklə buna da icazə vermişlər. Belə ki, onlara görə, donordan orqan və ya toxumaların götürülməsi zamanı aşağıdakı şərtlərə əməl olunmalıdır:

1. Zərurət qarşısında olmalıdır;

2. Donor kənar təsirlər olmadan orqan

və ya toxumaların götürülməsinə öz razılığını bildirməlidir;

3. Donorun hərtərəfli tibbi müayinədən keçməsi və mütəxəssis-həkimlər tərəfindən ondan orqan və ya toxumaların götürülməsinin mümkünlüyü barədə rəy olmalıdır. Bundan əlavə, resipiyentin sağlamlığı üçün təhlükə törədən xəstəliyi olan şəxslərdən orqan və ya toxumaların götürülməsinə yol verilməməlidir;

4. Mütəxəssis-həkimlər tərəfindən resipiyentin həmin transplantasiya nəticəsində sağlamlığının mümkünlüyü barədə rəy olmalıdır;

5. Transplantasiya üçün nəzərdə tutulan bütün imkanlar – həm tibbi, həm də texniki olmaqla, kifayət qədər mövcud olmalıdır;

6. Orqan və ya toxumalar hər hansı əvəz və ya mənfəət müqabilində verilməməlidir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, İslam alimləri orqan və ya toxumaların transplantasiyasına verilən fətvanın dəlili kimi xüsusilə iki ayəni qeyd etmişlər. Birincisi: **“...Kim bir insanı ölümdən xilas edərsə, sanki bütün insanları xilas etmiş hesab olunar...”** (“Maidə” surəsi, 5/32). İkincisi isə: **“...Yaxşılıq etməkdə və Allahdan qorxmaqda (pis əməllərdən çəkinməkdə) bir-birinizə yardım edin (əlbir olun)...”** (Maidə surəsi, 5/2).

1. Bax. Diyanət İşləri Başqanlığı Din İşləri Yüksək Qurulu 1980-ci il tarixdə 396/13 nömrəli qərarlar; İslam Konfransı Təşkilatının nəzdində olan İslam Fiqh Akademiyası 1988-ci il tarixdə 4/1 sayılı qərarla fətvə vermişlər.

2. Eyni məzmunlu ayə və hədislər üçün bax. Maidə, 5/3; Ənam, 6/119, 145; Əbu Davud, Ətimə, 31.

3. Din İşləri Dövlət Qurumuna bağlı Küveyt Fitva Komissiyasının 1979-cu il tarixdə 132/79 sayılı qərarında Səudiyyə Ərəbistanıdakı Dünya İslam Birliyinə bağlı Fiqh Akademiyasının 1985-ci il tarixdə Məkkədə keçirilən VIII Rüb Yığıncağında qəbul edilən qərarlarda və İslam Konfransı Təşkilatına bağlı İslam Fiqh Akademiyasının 1988-ci il tarixdə 4/1 sayılı, eləcə də 1990-cı il tarixdə 6/58 sayılı qərarlarında yaşayan donordan orqan və ya toxumaların transplantasiyası müəyyən şərtlərlə caiz hesab olunmuşdur.

MƏSNƏVİDƏN

Həqiqi məhəbbət

Bir-birindən kəsən iki dostdan biri aradan uzun zaman keçəndən sonra digərinin qapısını döyür. İçəridəki:

- Kimdir? -deyə səslənir. Qapının ardından səs gəlir:

- Mənəm!

- Burada ikimizə birlikdə yer yoxdur.

Aradan uzun bir zaman keçir... Yeni bir ümidlə sevdii dostunun qapısını bir də döyməyə başlayır.

Yenə içəridən:

- Kimdir? -deyi soruşulur.

- Sənsən, -deyir bu səfər. Və qapı sonuna qədər açılır.

Həz. Mövlana da:

“Birinin ürəyində taxt qurmaq, sevgisini qazanmaq istəyirsinizsə, elə sevməlisiniz ki, mənliyinizi bir kənara qoyub sanki o olmalısınız” deyir. Məhz budur həqiqi məhəbbət.



Öyüd

Bir gün Əmir Süleyman Pərvanə, Mövlanadan özünə öyüd verməsi üçün xahiş etdi.

Mövlana bir az düşündükdən sonra:

- Əmir Pərvanə, Quranı əzbərlədiyini eşitmişəm, doğrudurmu? -dedi.

Pərvanə:

- Bəli.

- Şeyx Sadrəddindən hədis elmi oxuduğunu da eşitdim.

- Bəli doğrudur.

Bunun üzərinə Mövlana belə buyurdu:

- Madam ki, Allahın və onun Peyğəmbərinin sözlərini oxuyursan... O sözlərdən öyüd ala bilmirsənsə, heç bir ayə və hədisin əmrinə uymursansa, mənim nəsihətimi necə dinləyər və ona uyarsan.

Əmir Pərvanə bu sözləri eşidib ağlayaraq çölə çıxdı.



GECƏ VƏ GÜNDÜZ

Müdrək bir ustad tələbələriylə birlikdə səyahət edərkən bir yerdə qonaqlamışdılar. Günəş örtüyünə bürünüb çəkilərkən öz yerini yavaş-yavaş axşama verincə gecənin qaranlığını hikmət nuruyla aydınlatmaq istəyən alim tələbələriylə söhbətə başladı. Söhbət əsnasında belə bir sual verdi:

“Gecə ilə gündüzü bir-birindən necə ayırd edərsiniz? Tam olaraq nə zaman qaranlıq başlayar, nə zaman hava açılar?”

Tələbələrə biri ədəblə izin alaraq: “Uzaqdakı sürüyə baxaram. Qoyunu keçidən ayıra bilmirəmsə, deməli, axşam olub.”

Başqa bir tələbə də söz alaraq “Ustadım, əncir ağacını zeytun ağacından ayırdığım zaman anlayaram ki, səhərdir.”

Müdrək alim bir xeyli susdu. Tələbələr maraqla: “Siz necə düşünürsünüz, əziz müəllim?” –deyə soruşdular.

Müdrək adam sözlərə yeni mənalar yükləyərək olduqca ibrətamiz bu cavabı verdi:

“Yolda gedərkən qarşıma bir qadın çıxdıqda gözəlimi, çirkinimi, qara, yoxsa ağ deyə ayırmadan ona “bacım” deyə bildiyim zaman və yenə qarşıma çıxan hər kişini zəngin-yoxsul kateqoriyasına ayırmadan, millətinə, irqinə əhəmiyyət vermədən onu “qardaşım” saya bildiyim zaman anlayaram ki, səhər açılmış, aydınlıq başlamışdır.”



GÜNAHIN SİRAYƏTİ

Xorasanda namuslu, iffətli və təmiz bir ailə yaşayırdı. Evin kişisi zərgərlik, xanımı da ev işləri ilə məşğul imiş.

Bir gün qadın süd satarkən süd almaq üçün həmişəki kimi qapının arasından qabı uzatdı. Amma südçü həmişəki kimi hərəkət etməyərək, qadının qab uzadan əlindən şəhəvtlə tutdu.

İffətli qadın özündən çıxaraq qabı südsatanın üzünə çırpdı, qapını bağlayaraq evə qapandı. Axşam əri evə gələndə qədər də göz yaşı tökdü. Əri gələndə ona hirs ilə bunları dedi: “De görüm, bu gün nə etdin ki, mənim başıma bunlar gəldi?” Kişi halını etiraf etmək məcburiyyətində qalaraq:

“Düzdür, xanım! Etiraf edirəm ki, bu gün indiyə kimi heç etmədiyim bir iş etdim. Bilərzik almaq istəyən bir qadın “Taxa bilmirəm, kömək et” dedikdə bilərziyi qoluna taxarkən bunu sanki çətin bağlanmış bəhanəsi ilə gecikdirdim ki, etdim ki, əlindən bir az çox tutum. Məhz sən də başına gələnlərin səbəbi budur.” –dedi.

Gəncliyə Yardım Fondu “Xocalını Unutma” devizi altında Türkiyədə tədbir keçirib



26 fevral 14:00-da Xocalı soyqırımının 20 illiyi ilə əlaqədar Taksim meydanında təşkil ediləcək yürüşdə iştirak etmək və insanlara Azərbaycan həqiqətlərini çatdırmaq üçün Gəncliyə Yardım Fondunun nümayəndələri “Xocalını Unutma” devizi altında Türkiyədə silsilə tədbirlər keçirib.

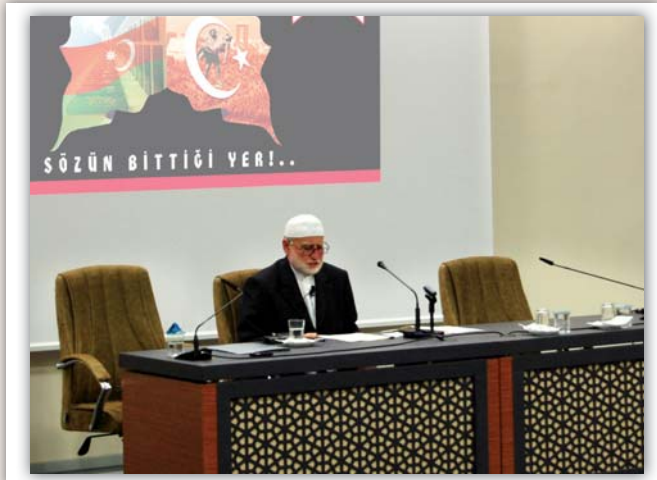
Tədbirdə bir çox hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələri,

nüfuzlu elm adamları və müxtəlif universitetlərin tələbələri iştirak edib.

Əvvəlcə vətənimizin azadlığı uğrunda canlarını fəda etmiş şəhidlərimizin ruhu bir dəqiqəlik sükütlə yad edilmiş, Azərbaycan və Türkiyə dövlət himnləri səsləndirilmişdir.

Tədbirdə çıxış edən Aziz Mahmud Hüdayi Vəqfinin fəxri başqanı Osman Nuri Topbaş qeyd etdi ki, türkiyəli qardaşlar olaraq azərbaycanlı qardaşlarımızla əsrlərdir iki dövlət bir millət olaraq eyni sevinclərin və eyni iztirabların tək ürəyi kimi yaşadılar. Çanaqqalada şəhid düşən qəhrəman azərbaycanlılar bunun bariz nümunəsi, Azərbaycandakı trkiyəli şəhidlər də bunun nişanəsidir. Bu vəsiləylə; Xocalı qırğını tarix qarşısında bir daha şiddətlə qınayırıq. Azərbaycandakı qardaşlarımızla ürəklərimiz eyni ağrını yaşayır, eyni iztirabı paylaşır. Eyni cəhdlərlə ürəyimiz döyünür. O gündən bu günə gələnən nöqtə gələcək gözəl günlərin müjdəçisi olacaqdır.

Dövlət böyüklərinin və xalqın ələ verərək reallaşdırdığı bu sözlər Azərbaycanın gələcəyini daha parlaq və tarixi bir mövqeyə daşıyır. Bu mənada xalqın mənəvi inkişafında və öz mənliliyi oxunda daha dözümlü hala gəlməsində Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə, hər cür təqdirin fəvqündə fədakar işlər sərgiləyir. Həqiqətən o insanın Azərbaycanın mənəvi həyatında böyük töhfələri var. Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin bu istiqamətdə saysız xidmətlərini təqdir və heyranlıqla alqışlayırıq.





İnanırıq ki, bu maddi və mənəvi səylər, böyük səmərə verəcək. Beləcə Azərbaycan xalqı öz şəxsiyyətində daha güclü bir millət olacaq. Nəticədə də Qarabağ torpağı təkrar Azərbaycanın olacaq.

Daha sonra çıxış edən Gəncliyə Yardım Fondunun təhsil şöbəsinin müdiri Sedat Demir tədbir iştirakçılarına Xocalı soyqırımı haqqında geniş məlumat verib. O, öz çıxışında bildirib ki; “1992 -26 fevral günü Türk dünyası və Azərbaycan üçün ən ağır günlərdən olduğu kimi insanlıq üçün də ən ağır və qaranlıq səhifələrdən biridir. Bundan 20 il əvvəl işğalçı erməni qüvvələri Azərbaycanın ən gözəl şəhərlərindən biri olan Xocalıya hücum edərək, bu mənfur hadisəni reallaşdırıblar. Qadın, uşaq və qoca demədən hər kəsə divan tutan ermənilər tarixin ən vəhşi hadisəsini gerçəkləşdiriblər. Heç bir türk oğlu bu ədalətsizliyə göz yuma bilməz. Bu sadəcə Azərbaycanın dərdi deyil, həm də qardaş türk xalqının dərvidir. Bizim sevincli günlərimiz bir olduğu kimi kədərli günlərimiz də birdir. Bu gün bizim əsas borcumuz və vəzifəmiz tariximizi unutmamaq və həqiqəti dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqdır. Əsl olan əcdadımızın mənəvi həyəcanını və sahib olduğu ruhu gələcək nəsillərə əks etdirə bilməkdir.

Natiq öz çıxışında onu da qeyd edib ki, “Xocalıya Ədalət” beynəlxalq informasiya kampaniyası 2008-ci il 8 may, Şuşanın işğalı günü Dialoq və Əməkdaşlıq Uğrunda İslam Konfransı Gənclər Forumunun (DƏ-İKGF) Mədəniyyətlərarası Dialoq üzrə Baş Koordinatoru Leyla Əliyeva tərəfindən irəli sürülüb. Hal-hazırda faciənin mənəvi və siyasi-hüquqi tanınmasına yönəlmiş bu kampaniya dünyanın 30-dan çox ölkəsində uğurla həyata keçirilir.

Daha sonra “Elm Yurdu” sosial ictimai birliyinin sədri, Dr. Elşad Mahmudov və Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi Dr. Qoşqar Səlimli tədbir iştirakçılarına Azərbaycan tarixi haqqında geniş məlumat veriblər.

Məlumat olaraq qeyd edək ki, bu çərçivədə Gəncliyə Yardım Fondu bir çox fəaliyyətlər həyata keçirmişdir. O cümlədən ermənilərin “Qarabağ erməni torpağı” iddialarına cavab olaraq “Qarabağ: Suallar və Faktlar” kitabı fond tərəfindən nəşr edilmiş, fərqli dillərə tərcümə edildikdən sonra Anadolu türkcəsinə uyğunlaşdırılmış və Türkiyə Böyük Millət Məclisində təqdimat mərasimi keçirilərək türk oxucularına təqdim edilmişdir. Mövzuyla əlaqəli olaraq həm Türkiyədə, həm də Azərbaycanda bir çox tədbirlər və konfranslar keçirilmişdir.

Xocalı Üçün On Minlərlə İnsan Taksim Meydanında Möhtəşəm Nümayiş Keçirdi



Fevral ayının 26-da işğalçı Ermənistanın silahlı birləşmələri tərəfindən Dağlıq Qarabağa bağlı Xocalı şəhərində yüzlərlə Azərbaycan vətəndaşının vəhşicəsinə qətl edilməsinin 20-ci ildönümündə İstanbulun Taksim Meydanında böyük mitinq keçirildi. On minlərlə türkün iştirak etdiyi nümayiş Xocalı qətliamının dünya ictimaiyyətinə tanıtılmasına xidmət edirdi.

Azərbaycandan və Türkiyədən bir çox qeyri-hökumət təşkilatlarının, siyasi partiyaların və millət vəkllərinin iştirak etdiyi nümayişdə Gəncliyə Yardım Fondunun nümayəndələri, Sedat Demir və Zəki Şahin də fond adından yürüşə qatıldılar. Türkiyə və Azərbaycan bayraqlarını dalğalandıran mitinq iştirakçıları bir ağızdan “Bir millət, iki dövlət”, “Xocalıya Ədalət” dedilər. Türkiyə və Azərbaycanın himnini oxuyan izdiham soyqırım qurbanlarının əziz xatirəsi üçün bir dəqiqəlik sükut etdi. Sonra sözləri Əhməd Cavadın, musiqisi Üzeyir Hacıbəyovun olan məşhur “Çırpınırdı Qara Dəniz” mahnısı da iştirakçılar tərəfindən səsləndirildi.

Türkiyənin Daxili İşlər Naziri İdris Naim Şahin mitinqdə çıxışında qeyd etdi ki, türk milləti hər zaman yer üzündə sülhün, sevginin və insani dəyərlərin daşıyıcısı olmuşdur. Millətimiz daim zülmün qarşısında, məzlumun yanında olmuşdur. Nətiqə onu da qeyd etdi ki; “Türk milləti olaraq nə Qazaxıstanda, nə Azərbaycanda, nə Türkiyədə, ümumiyyətlə dünyanın heç bir yerində insanlıq adına utandırılacaq bir tariximiz və keçmişimiz yoxdur.” Millətimizin könlünün sevgilə dolu olduğunu dilə gətirən nazir “Cəbhədəki düşməninə su vermə alicənablığı sərgiləyən yeganə əsgər və millət yalnız türklərdir. Qəlbimiz sevgi ilə doludur, amma ürəyi bir olan türk millətinin lazım gəldikdə yumruğu da birdir. İncancımız, mədəniyyətimiz, yolumuz, sevdamız birdir. Azərbaycanda axıdılan qan bizim qanımızdır.”

Həqiqətən də qardaş Türkiyədə, Taksim Meydanında keçirilən bu əlamətdar nümayiş bir daha sübut etdi ki, Azərbaycan və Türkiyə mərhum prezidentimiz Heydər Əliyevin buyurduğu kimi “Bir millət, iki dövlətdir” və bu iki qardaş hər zaman bir-birinə dayaq olaraq tarixin sınaqlarından alınacaq, üzü ağ çıxacaqdır.



“Müharibə uşaqların gözü ilə”

24.02.2012 tarixində Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsi və Azərbaycan Respublikası Gəncliyə Yardım Fondunun təşkilatçılığı ilə Xocalı Soyqırımının XX ildönümünə həsr olunmuş “Müharibə uşaqların gözü ilə” mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin mükafatlandırma mərasimi keçirilmişdir.

Tədbirdə Xocalı faciəsini əks etdirən foto sərgi təşkil edilmiş, Xocalı faciəsini dünya ictimaiyyətinə tanıtmək üçün beynəlxalq təşkilatların e-mail ünvanlarına Xocalı faciəsini əks etdirən tam məlumatlar göndərilmişdir.

Vətənimizin azadlığı uğrunda canlarını fəda etmiş şəhidlərimizin ruhu bir dəqiqəlik sükutla yad edildikdən sonra Xocalı faciəsini əks etdirən video rolük təqdim edilmişdir., “Müharibə uşaqların gözü ilə” mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri mükafatlandırılmış, dövlət və qeyri hökumət təşkilatlarının nümayəndələri çıxış etmişdir.

Tədbirdə çıxış edən Gəncliyə Yardım Fondunun icarçı katibi Nəcməddin Akbulut belə tədbirlərin keçirilməsinin tarixi həqiqətlərin öyrənilməsi baxımından zəruri olduğunu bildirdi. Şəhidlərin ölməzliyindən danışan natiq gəncliyimizin şəhidlər qarşısındakı borclarının Xocalının düşmən əsarətindən azad etmələri olduğunu vurğuladı.

Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin rəisi Rəqif Abbasov milli vətənpərvərlik ruhda yetişən Azərbaycan gəncliyinin öz haqq səslərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırmağın zəruriliyindən danışdı. Eyni zamanda tədbirdə Azərbaycan Respublikası Azərbaycan Respublikası Prezident Administrasiyasının məsul işçisi Rəşad Mirzəyev, Türkiyənin Azərbaycandakı səfirliyinin Təhsil müşaviri Halis Koyuncuoğlu çıxış edərək gənc nəsilə öz tövsiyələrini verdilər.

“Müharibə uşaqların gözü ilə” mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsi və Gəncliyə Yardım fondu tərəfindən müvafiq dərəcəli diplomlarla və pul mükafatları ilə təltif olundular.

“Müharibə uşaqların gözü ilə” mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri aşağıdakılardır.

- I yer – Mehbalıyeva Nigar – Səbail rayon 236 sayılı orta ümumtəhsil məktəbinin X sinif şagirdi
- II yer – Rzayeva Məleykə – Xəzər rayon 142 sayılı orta ümumtəhsil məktəbinin XI sinif şagirdi
- III yer – Abbaszadə Lalə – Xətai rayon 269 sayılı orta ümumtəhsil məktəbinin X sinif şagirdi.



tuwa

HICABLI QADIN
GEYİMLƏRİNDƏ
BOL ÇEŞİD VƏ
İNANILMAZ UCUZLUQ



**MANTO
TUNİK
KOSTYUM
YUBKA
ŞALVAR
KOFTA
HICAB**



**İRFAN ABUNƏÇİLƏRİNƏ
ƏLAVƏ ENDİRİMLƏR
NƏZƏRDƏ TUTULUR**

LÖKBATAN
Ünvan: BİNƏ BAZARI,
Sıra 7A, korpus 3,
mağaza: 28 - 29
Tel: (+994 55) 200 72 55
(+994 12) 408 4043

**Eyni ünvanda
yeni dizaynda**

